

TEORII ALE SCHIMBĂRII ȘI MODERNIZĂRII SOCIALE

J. C. Poulain, G. Streiff, C. Bernas, G. Cornillet, C. Montagny, N. Bourdin,
La social-démocratie au présent, Paris, Editions Sociales, 1979

În ultimul timp, mutațiile și orientările din cadrul Internaționalei Socialiste și al social-democrației care, după cum se știe, deține o pondere apreciabilă în viața politică a multor țări, îndeosebi din Europa occidentală, constituie obiectul analizelor a numeroase partide comuniste și muncitorești.

Cartea pe care o prezentăm este scrisă de un colectiv de autori, unii de formație universitară, colaboratori ai diferitelor secții ale C.C. al P.C.F., și înfățișează aspecte actuale ale activității social-democrației și Internaționalei Socialiste.

Punctul de plecare al demersului îl constituie reliefașul crizei de sistem a capitalismului, a crizei energetice, financiare și de materii prime, amplexarea aspirației maselor populare din țările capitaliste pentru schimbare și pe acest fundal, creșterea rolului social-democrației îndeosebi pe plan internațional, iar în câteva cazuri particulare, dezvoltarea sensibilă a implantării și influenței sale. Reliefând legătura strinsă dintre fenomenele mai sus-menționate se apreciază că, pe de o parte, social-democrația este „o expresie a reacțiilor maselor populare față de consecințele crizei. Ea ține seama, reflectă problemele ce ar trebui soluționate. Ea se sprijină pe nemulțumire, mai mult pe aspirațiile spre schimbare”, iar pe de altă parte „ea canalizează într-un sens foarte precis acest avânt popular spre schimbare încercând, în realitate (...) să-l deturneze de la cursul său normal, să-l împiedice să izbucnească” (p. 20). Caracterizând activitatea social-democrației, rolul ei actual, autorii sînt de părere că aceasta contribuie „la menținerea dominației actuale a marii burghezii, stopind — cel puțin provizoriu — pericolul care o amenință și permițînd deținătorilor de capital de a continua, fără a se teme de reacțiile populare, politica lor de adaptare la situația creată de criză...” (p. 21).

Pentru a ilustra cele afirmate, cartea, care „se vrea o mărturie asupra realității practicei social-democrate de azi” (p. 9), examinează mai îndeaproape experiența citorva țări — Suedia, Marea Britanie, R. F. Germania — unde partidele social-democrate sau

laburiste au participat la activitatea guvernamentală timp de mai mulți ani.

Astfel, analizînd linia politică a Partidului Social-Democrat din Suedia, partid care a condus Suedia timp de 44 de ani și care în 1976 a cedat locul unei coaliții de partide de dreapta, concluziile ce se desprind dintr-o îndelungată experiență de guvernare, autorii consideră că acest partid a reușit să ajungă la o colaborare exemplară cu capitalismul încă de la venirea sa la putere, printr-o orientare reformistă denumită „ideologia gestiunii planificate” angajîndu-se pe calea compromisului cu organizațiile sindicale muncitorești și cu patronatul. După aproape o jumătate de secol de guvernare social-democrată „Suedia prezintă, fără îndoială, caracteristicile cele mai desăvîrșite ale capitalismului monopolist” (p. 40). Analizînd unele aspecte ale mișcării muncitorești suedeze sînt remarcate amputarea drepturilor și libertăților acesteia, ca și intensificarea acțiunilor sale greviste, mai ales după 1960. Fiind vorba de o majoritate muncitorească, partidul și sindicatul au elaborat diferite propuneri care să asigure o mai mare participare a muncitorilor la conducerea întreprinderilor, un sistem de asigurări sociale complexe ș.a. „O astfel de politică a întreținut mitul suedez de-a lungul anilor de conjunctură favorabilă în lumea capitalistă...”. Însă „înseriindu-se plenar în logica capitalistă, această politică poartă în ea germeii crizei din moment ce ea vizează în esență să întărească greutatea citorva monopoluri multinaționale” (p. 48).

„Socialismul majestății sale”, cum este calificată activitatea de guvernare a Partidului Laburist din Marea Britanie nu a reușit să schimbe nimic pînă în prezent, în opinia autorilor. „Desigur, au fost câteva naționalizări și importante reforme sociale care au ameliorat efectiv soarta muncitorilor. Însă bazele capitalismului britanic n-au fost deloc zdruncinate” (p. 53). Autorii sînt de părere că laburistii britanici și-au dobîndit o solidă reputație prin politica de austérité pe care au promovat-o, prin maniera în care au legat Marea Britanie de S.U.A. în cadrul alianței atlantice și a „relațiilor speciale” dintre cele

două țări, prin participarea sa la rotativa guvernamentală. Urmind exemplul suedez, Partidul Laburist a instituit și el „un cadru permanent de negocieri salariale”, un sistem specific în cadrul căruia, o dată pe an, sindicatele și confederațiile patronale se întâlnesc sub auspiciile guvernului și negociază, la scară națională, acordurile privind salariile, pe care fiecare parte se angajează să le respecte, fapt ce influențează negativ lupta clasei muncitoare. Actuala orientare a laburiștilor britanici, susțin autorii, își are originile în perioada primului război mondial când au fost operate modificări substanțiale de concepție, îndeosebi în problemele puterii și proprietății, iar în planul practicii s-a instituționalizat colaborarea de clasă, creându-se, în același timp și cadrul juridic care stabilește coresponsabilitatea clasei muncitoare în gestiunea economiei. Deși programul Partidului Laburist, adoptat în 1973, proclamă alternativa socialistă și democratică, modificarea fundamentală și ireversibilă a echilibrului puterii și bogăției în favoarea muncitorilor, în practica sa politică el s-a îndepărtat tot mai mult de aceste obiective.

Aceeași contradicție între practica politică și discursul mesianic sesizează autorii și în activitatea Partidului Social-Democrat din R. F. Germania, a cărui analiză ocupă spațiul cel mai întins din lucrare. Deși vorbește de socialism, P.S.D. maschează realitatea capitalistă a unei societăți bazate pe inegalități frapante. „Sub acoperământul „socialismului”, R. F. Germania s-a afirmat și consolidat ca prima țară imperialistă a Europei” (p. 78). Pentru a explica și înțelege mai bine politica actuală a social-democrației vest-germane, autorii fac referiri la congresul de la Bad-Godesberg (1959), când au fost abandonate referințele la lupta de clasă, la naționalizări, P.S.D. definindu-se nu ca partid al clasei muncitoare, ci ca un partid popular. Analizând unele reforme din inițiativa acestui partid, autorii s-au oprit asupra celor din domeniul fiscalității, educației, democrației, participării muncitorilor la decizii în întreprinderi (cogestiuinea) și reliefează îndeosebi limitele acestora. În cadrul P.S.D., se remarcă tendința afirmării aripilor sale de stînga care deține un loc important. Autorii consideră anul 1968, când P.S.D. formează guvernul în coaliție cu liberalii, punctul de pornire al nemulțumirilor din interiorul său care a cuprins la început pe studenți, apoi s-a extins la muncitorii din întreprinderi, precum și la alte categorii sociale. În vederea neutralizării și integrării acestei stîngi ca și pentru a contracara „posibilitățile de dezvoltare ale unui adevărat partid muncitoresc” (p. 93), conducerea P.S.D. a adoptat mai multe măsuri, între care adoptarea unui limbaj specific de

stînga, precizarea obiectivului final al partidului — socialismul democratic ca alternativă la comunism —, instituirea unei comisii în vederea actualizării programului său din 1959 și adoptarea „Cadrului de orientare pentru anii 1975—1985” etc.

Pe plan internațional — susțin autorii — social-democrația ia parte activă la gestionarea crizei. În acest sens este subliniată contribuția hotărîtoare a P.S.D. din R. F. Germania la amplificarea rolului social-democrației în etapa actuală, locul său de lider incontestabil al acestei familii politice. Se apreciază că un loc important în asigurarea tendințelor hegemoniste ale social-democrației vest-germane în cadrul Internaționalii Socialiste îl are Fundația „Friedrich Ebert”, organism dependent de acest partid.

Și pe plan internațional autorii constată că, îndeosebi după alegerea lui W. Brandt ca președinte (1976), Internaționala Socialistă și-a intensificat activitatea. În sprijinul acestei afirmații sînt menționate intervențiile, din ce în ce mai frecvente, ale organizației sau ale conducătorilor săi asupra fenomenelor noi și de actualitate, numeroasele sale inițiative în aceste probleme, multiplicarea deplasărilor, călătoriilor de studii pe toate continentele, efectuate de membrii conducerii Internaționalii, precum și a două importante congrese în ultimii trei ani. Activitatea statului major al social-democrației contemporane se caracterizează, susțin autorii utilizînd o expresie a lui W. Brandt, prin „continuitate și reînnoire”. Alături de probleme cum sînt pacea și dezarmarea, drepturile omului ș.a., probleme care poartă amprenta epocii actuale, una din temele frecvent dezbătute la congresele sale din ultimii 10 ani este integrarea vest-europeană, urmărindu-se consolidarea acestui proces, fapt pentru care s-a ajuns la întărirea și coordonarea acțiunilor partidelor socialiste din țările Pieței comune, la elaborarea unui program comun al acestora, grație, mai ales, eforturilor P.S.D., din R. F. Germania. Manifestarea cea mai spectaculoasă a reînnoirii Internaționalii Socialiste, apreciază autorii, a început însă odată cu congresul de la Geneva (1976). „Atunci, pe baza progreselor înregistrate de partidele social-democrate din Europa, Internaționala Socialistă își propune să lărgească audiența în afara Europei. Ea va tinde de acum încolo în activitatea sa să mențină *statu-quo-ul* atît în Europa cit și în țările lumii a treia” (p. 133). În fața creșterii aspirațiilor popoarelor spre schimbare, a necesității de a se instaura o nouă ordine economică, Internaționala Socialistă caută să aplice „politica consimțămîntului social pentru a favoriza desfășurarea multinațională, de a participa de fapt la contraofensiva imperialismului” (p. 134). Acestui fapt i-ar servi crearea

noilor sale structuri din Africa, Asia și America Latină.

În pofida unor puncte de vedere unilaterale care se referă mai ales la aprecierea activității de guvernare a partidelor socialiste, a rolului și locului Internaționalei Socialiste în epoca actuală, cartea de față conține numeroase informații, extrase din unele documente

ale social-democrației contemporane, care sînt utile, credem, tuturor celor interesați în cunoașterea și aprofundarea fenomenelor și tendințelor noi ce caracterizează evoluția acestei importante ramuri a mișcării muncitorești.

Sandu Vlad
Academia „Ștefan Gheorghiu”

Rural Community studies in Europe. Trends, Selected and Annotated Bibliographies, Analyses, vol. 1 (Edited by I. L. Durand-Drouhin, L. M. Szwengrub, în colaborare cu Ioan Mihăilescu), Oxford, Pergamon Press, 1981

Volumul pe care-l prezentăm este primul din cele trei volume dedicate colectivităților rurale din 24 de țări europene. El rezumă o parte din rezultatele proiectului de cercetare comparativă internațională *Viitorul colectivităților rurale în societățile industrializate* coordonat de către Centrul European de Științe Sociale de la Viena.

Întreaga lucrare (în 3 volume), urmărește elaborarea unei vaste documentări asupra studiilor rurale întreprinse în Europa. Primul volum cuprinde 7 studii naționale referitoare la: România, Regatul Unit, Irlanda, Franța, Polonia, Turcia și Spania.

Scopul lucrării este de a elabora o imagine sintetică și globală asupra colectivității rurale, de a furniza materialele necesare pentru analize secundare (în special analize comparative). În subsidiar, elaborarea acestei documentări face accesibilă, la nivel mondial, o bogată informare științifică cu inconvenientul însă, al difuziunii sale restrinse datorită prezentării în limbi mai puțin accesibile în afara țării de origine.

Obiectivul urmărit însă a fost înainte de toate documentar și de elaborare a unui superfișier multinațional format din trei părți:

1. O bibliografie selectivă și adnotată a studiilor efectuate asupra colectivității rurale din Europa pe tot parcursul acestui secol;

2. O prezentare analitică a studiilor, selectate dintre cele mai remarcabile;

3. Un raport de sinteză pentru fiecare țară în parte.

Raportul de sinteză care servește de introducere la fiecare contribuție națională prezintă:

a. Dezvoltarea istorică a studiilor pe colectivități rurale; o analiză cantitativă —

evoluția diverselor tipuri de cercetări —, cit și o analiză calitativă — evoluția obiectivelor cercetărilor, importanța lor teoretică și metodologică, tipologia studiilor întreprinse în perioada menționată.

b. Stadiul actual și orientarea cercetărilor asupra colectivităților rurale; relevanța și utilitatea studiilor, orientarea teoretică și metodologică a studiilor actuale.

Pe lângă acest raport de sinteză, fiecare contribuție națională cuprinde: o listă a lucrărilor monografice pe colectivități și zone rurale studii social-economice, sociologice, antropologice, culturale, istorice, geografice; Bibliografii și selecții de lucrări critice sau lucrări de sinteză asupra colectivităților rurale; Selecții de lucrări cu caracter general: analize generale ale aspectelor economice, sociale, culturale și politice ale societăților rurale; Analize de monografii; o anexă cu tabele recapitulative, hărți etc.

Analizele de monografii sînt făcute la nivelul fiecărui raport național, pe baza unei scheme tip, a unei matrice de analiză de conținut cu 11 indicatori principali:

Circumstanțe, orientare și metode: circumstanțele cercetării, orientarea generală a cercetării, tehnici de investigație; 1. Ecologie; 2. Demografie; 3. Economie agricolă: structura pămînturilor, tipuri de proprietate, tipuri de exploatare agricolă, sisteme de culturi, forță de muncă, comercializare, inovații etc.; 4. Economie nonagricolă; 5. Rudenie: nomenclatură, genealogie, familie; 6. Grupuri domestice (gospodării țărănești); 7. Mod de viață, comportamente sociale: viața socială a satului, festivități, viața religioasă, viața culturală, sportivă; 8. Ideologii și reglementări sociale; 9. Comunicații; 10. Grupuri, clase și stratificare socială, instituții;

11. Sistemul global: evoluție istorică, continuitatea sistemelor sociale și economice, continuitatea grupurilor și ideologiilor, relațiile dintre colectivitățile locale și subsistemele globale, sistemul de decizii și de putere, perspective de evoluție.

Lucrarea prezintă evoluția studiilor asupra colectivităților rurale de la începutul secolului pînă în prezent. Dat fiind că literatura acestui domeniu este foarte vastă, s-a hotărît, pentru o analiză mai detaliată, reținerea a circa 50 de studii, pentru fiecare țară, dintre cele considerate a fi cele mai importante. Lucrările selectate provin din mai multe domenii: sociologie, antropologie, economie, etnografie, istorie, geografie umană. Dealtfel, și echipa care a realizat acest proiect are o componență multidisciplinară, reunind specialiști din majoritatea disciplinelor sociale care se ocupă de mediul rural.

Analiza studiilor pe colectivități rurale urmărește trei direcții principale:

— Studiarea evoluției disciplinelor care se ocupă de mediul rural: metodologie, tehnici de cercetare, problematică;

— Încadrarea studiilor asupra colectivităților rurale în contextele sociale, culturale, științifice și politice în care au avut loc, stabilirea determinărilor socio-culturale a acestor studii;

— Surprinderea schimbărilor petrecute în mediul rural prin intermediul analizei studiilor pe colectivități rurale.

John Kenneth Galbraith, Nicole Salinger, *Tout savoir — ou presque sur l'économie*, Paris, 1978.

Ocupîndu-se de raportul dintre economie și politică, lucrarea — sub forma unor întrebări și răspunsuri — evidențiază concepția lui J. K. Galbraith asupra principalelor probleme ale lumii contemporane. Evidențiind faptul că nu poate exista o singură știință economică valabilă pentru toate țările, J. K. Galbraith subliniază că deosebirile mari apar nu între problemele care se pun în fața unor state ca S.U.A., Marea Britanie, Franța — între care elementele comune sînt preponderente — și nici măcar între economiile țărilor socialiste și ale celor nesocialiste — pe care le vede înrudite prin prezența, în diferite modalități, a planificării —, ci între țările bogate și țările sărace.

Studiile cuprinse în volum pun în evidență, pe lîngă unele similitudini, numeroase diferențe naționale atît la nivelul problematicii, cît și la nivelul tehnicilor de cercetare. După opinia autorilor studiului introductiv, aceste diferențe se datorează mai multor factori: locul țărănimii și al ruralității în cadrul fiecărei societăți; rolul statului, al forțelor politice și sociale și poziția lor față de mediul rural și față de cercetarea mediului rural; rolul comandai sociale a cercetărilor; rolul tradițiilor intelectuale, importanța curentelor de gîndire filozofică, sociologică, antropologică.

Problema finală analizată la nivel național are în vedere viitorul studiilor asupra colectivității rurale. Majoritatea autorilor consideră că studiile asupra colectivităților rurale vor continua să reprezinte un domeniu important al cercetărilor și în următorii ani. Atenția se va concentra însă, nu atît asupra analizei izolate a societăților țărănești ci mai ales asupra interdependențelor dintre societățile locale și societatea globală. Aria cercetărilor va fi mai curînd regiunea decît satul izolat. Aceasta nu înseamnă că studiile locale vor fi abandonate. În condițiile proceselor actuale de omogenizare socială ce caracterizează toate societățile europene, studiul particularităților etnice, culturale și lingvistice locale capătă o importanță nouă. Revalorizarea socială a satului, ca tip de producție și mod de viață, va da o nouă dimensiune studiilor asupra colectivității rurale.

După ce își manifestă scepticismul în valoarea judecăților predicative ale economiștilor, nu numai datorită caracterului lor inevitabil aleatoriu, dar în special faptului că ele trebuie să fie orientate în direcția dorită de guvern, J. K. Galbraith dă, în trecut, cîteva definiții ale unor noțiuni. Astfel, după el, inflația este „creșterea continuă a prețurilor ... a ansamblului prețurilor”, în care el include și veniturile și salariile; somajul, citîndu-l pe Galvin Coolidge, rezultă din faptul că unii sînt fără muncă”; creșterea economică „nu este altceva decît un excedent, mai mult decît temporar, al producției globale față de tot ceea ce noi consumăm, utilizăm sau investim”; *produsul național brut* (P.N.B.) „este constituit din valoarea, în

prețuri curente, a tot ceea ce s-a produs sau vândut în cursul anului, într-o anumită țară, incluzând și valoarea, la prețul respectiv, a tuturor serviciilor publice", iar *venitul național* este aproape același lucru cu PNB, totuși ele nu coincid, deoarece unele elemente ale valorii unui produs nu se traduc imediat în venit. Deși consideră că, în perioada postbelică, importanța PNB a fost supraestimată, autorul nu este de părere că un indicator cum ar fi „calitatea vieții” l-ar putea substitui cu succes. „Produsul național brut nu măsoară calitatea vieții. Dar el ne oferă indicații utile cu privire la mișcările producției de bunuri și servicii. Trebuie să-l folosim pentru tot ceea ce ne dă, cunoscând, totodată, ceea ce îi scapă”.

În ceea ce privește delimitarea între microeconomic și macroeconomic J. K. Galbraith menționează următoarele: „Microeconomia analizează comportamentul celui de bază, cel al unei întreprinderi date sau al unui cămin particular. Viața economică este considerată, în acest caz, ca sumă a tuturor acestor activități individuale”. „Macroeconomia a apărut odată cu John Maynard Keynes; după marea depresiune a anilor treizeci... s-a cerut guvernului de a ajusta relațiile dintre agregatul sau ansamblul achizițiilor și ansamblul vânzărilor. Adică, de a stimula sau, dimpotrivă, de a frâna puterea de cumpărare și cererea în funcție de necesități... Toate acestea constituie domeniul macroeconomiei”. J. K. Galbraith precizează însă că, după părerea sa, distincțiile ce se fac între micro și macroeconomic nu corespund realității și „chiar sînt, probabil, un obstacol în calea înțelegerii unei realități economice complexe și în mișcare”.

În capitolul *Sisteme economice*, la întrebarea dacă trebuie să se facă tabula rasa din sistemul economic sau dacă acesta poate fi adaptat, J. K. Galbraith își manifestă optimismul, văzînd ieșirea pe calea evoluției și a reformei, mai degrabă decît pe calea revoluției. Aceasta însă fără a da înapoi din fața unor reforme cit mai ample, „lăsînd deoparte manualele și împreună cu ele pe oamenii de stat care se complac în cadrul confortabil al unor adevăruri perimate”.

Întrebat prin ce diferă ideile neoclaseice și cele ale lui Keynes de cele ale socialiștilor, ale lui Proudhon, ale lui Marx sau ale lui Lenin, J. K. Galbraith răspunde: „Ideile marilor gînditori socialiști ne trimit, deopotrivă, la secolul trecut și la rolul preponderent al lui K. Marx. Teoriile lui Marx pot fi interpretate în numeroase moduri și discipolii săi nu s-au abținut să o facă. În S.U.A., economiștii care frecventează aleile puterii ajustează viitorul după preocupările lor. Previțiunile lor slujesc politiciilor lor de moment. În lumea comunistă, marxiștii se întorc spre trecut și îl ajustează pe Marx la nevoile lor... Marx con-

sidera că sistemul liberal tindea nu spre un echilibru inofensiv, ci spre un ansamblu de contradicții distructive... Dezvoltarea capitalismului împingea întreprinderea să devină din ce în ce mai mare... Capitalismul monopolurilor era menit să succedă pieței concurențiale. Numărul acestor întreprinderi gigantice se diminuea, ceea ce le făcea vulnerabile din punct de vedere politic. Muncitorii nu primeau decît o parte infimă din valoarea muncii lor. Dar unirea lor în cadrul întreprinderii industriale îi făcea să se disciplineze, să fie conștienți de exploatarea a căror victime erau și să-și dezvolte solidaritatea lor politică sau, cum spunea Marx, să se socializeze. La un moment dat, aceste două curente convergeau... La punctul de ruptură, puterea capitalistă era răsturnată de capitalism și socialismul — puterea oamenilor muncii — îi lua locul”.

Răspunzînd în continuare la cîteva întrebări succesive, J. K. Galbraith trece în revistă contribuțiile altor curente de idei, ale altor economiști, ca Friedrich List, Thorstein Veblen — pe care îl apreciază în mod special, ca părinte al teoriei „tehnocrației”, deși îl socotește mai mult un sociolog decît un economist J. Schumpeter, L. von Wies, O. Morganstern, G. von Haberler ș.a. În acest context, el explică motivele pentru care, după părerea sa, gîndirea economică anglosaxonă a avut o influență preponderantă în științele economice.

Referîndu-se la „carențele socialismului modern”, J. K. Galbraith este de părere că, în egală măsură, ele se datoresc „slăbelor sale realizări materiale”. — „ca urmare, într-o mare măsură, a unui accident al istoriei”. „Neșansa — spune el — a vrut ca Rusia să fie primul teren de experimentare a socialismului”, — cit și al „încălcărilor drepturilor omului”. Aceasta însă nu-l împiedică să observe că „în țările industriale din Vest, unde alienarea individului față de organizare este de asemenea pusă în discuție, există dificultăți materiale care stîrnesc nemulțumirea în cel mai înalt grad: inflația, efectele sale asupra repartitiei veniturilor și utilizarea șomajului ca remediu al inflației”.

Concluzia la care ajunge în această problemă este că: „Sistemele socialiste și neosocialiste converg, abstracție făcînd de orice doctrină, prin utilizarea de către ambele, după nevoile ramurilor economiei lor, a marilor organizații sau a unor structuri, reduse ca dimensiuni, ale „pieței”. Ceea ce s-a schimbat cel mai profund este însă, după J. K. Galbraith, *rolul pieței* (s.n.).

El prezintă metamorfoza pe care a suferit-o piața de la situația originară, în care ea „era locul unde cumpărătorii și vânzătorii se întâlneau realmente pentru a schimba pro-

duse alimentare, îmbrăcăminte, vite sau orice altă marfă", la cea de azi în care ea a devenit „evident un concept abstract care implică vânzarea sau cumpărarea unui bun sau unui serviciu", dar care „este vid de orice referință geografică". Desigur, el remarcă și modificări mai profunde, de la piața neoclasică în care aceasta era socotită a fi „unicul regulator al vieții economice", în care „revenea concurenței — și numai ei singure — rolul de a fixa prețurile", la cea în care „rolul regulator impersonal al concurenței nu mai funcționează, din momentul în care cîteva mari societăți anonime (în în mină activitatea economică)". Ne găsim — spune el — „în fața unei piețe oligopoliste care își arogă puterea de a fixa prețurile sale și de a se reglementa ea însăși cît mai aproape de interesele sale". „Astfel, — conchide J. K. Galbraith — dezvoltîndu-se, sistemul industrial a distrus mecanismele pieței care, odinioară, era caracteristica sa principală".

Autorul afirmă că, în ciuda faptului că doctrina neoclasică a considerat totdeauna apariția oligopolului ca pe o anomalie care nu afectează însă fundamental jocul pieței, mai sînt numeroși economiști, printre care prof. Milton Friedman și discipolii săi, care se încăpăținează să afirme supremația pieței, refuzînd categoric imaginea nouă a societății economice. După J. K. Galbraith, alături de marile întreprinderi și de syndicate, statul a contribuit, în mare măsură la declinul și chiar la dezagregarea pieței clasice concurențiale.

„Atunci de ce economiștii se agită cu atîta constanță de ideea pieței?" „Dacă piața nu mai este ceea ce era — răspunde J. K. Galbraith — natura noului regulator al economiei este încă prea insesizabilă pentru a se putea construi o nouă teorie înarmată cu suficiente formule și grafice pentru a fi luată în serios. Ceea ce este sigur este că, odată cu epuizarea pieței, capacitatea de a stabili prețurile și, în general, toate celelalte pîrgii ale activității economice (capă domeniului exclusiv al economistului și intră în sfera politicului, căci ele rezultă de aici încolo din dinamica marilor întreprinderi, a sindicatelor și a altor instituții. Cramponîndu-se de noțiunea de piață concurențială și impersonală, economiștii se agită inconștient de materia lor de învățămînt". „Ce mai rămîne din sistemul de piață concurențială dacă marile întreprinderi, syndicatele și guvernele i-au luat puterea asupra prețurilor?" „Piața n-a dispărut și nimic nu-i mai periculos decît a exagera în această privință. ... Astfel, piața impune încă anumite limite puterii guvernelor în materie de prețuri. Și, peste tot, concurența închide accesul la piață a unui produs de calitate inferioară, chiar dacă el este pus în vânzare de o întreprindere atotputernică". Avertizînd asupra faptului că, de pildă, în S.U.A., în jumătatea din economia

națională, care este concentrată în minile a circa 2 000 de mari întreprinderi „piața liberă nu mai este decît o amintire", J. K. Galbraith precizează, totodată, că: „În schimb, ea există în cealaltă jumătate a economiei care înglobează serviciile, întreprinderile artistice (care sînt tot mai integrate în viața economică modernă), micul comerț, cu amănuntul, micii fabricanți și alte mici întreprinderi familiale, precum și, într-o anumită măsură, agricultura".

Întrebat dacă în țările socialiste, în Polonia, Iugoslavia și chiar în U.R.S.S. și în China este folosită piața, J. K. Galbraith arată că este folosită, dar într-un cadru limitat. Totodată, precizează că „în economiile occidentale ortodoxe nu vor să admită că piața este în declin. Polonia, Ungaria, R.D.G. și, în general, în Iugoslavia se admite, în general, că pentru unele activități, ca reparațiile de automobile, de aparate casnice, vânzarea benzinei sau gestiunea restaurantelor, stimulentele pieței sînt departe de a avea inconveniente.

Prezentînd geneza marilor întreprinderi moderne, J. K. Galbraith evidențiază faptul că factorul ei determinant îl constituie posibilitatea de exercitare a puterii. Întrebat dacă marea întreprindere nu joacă indirect și un rol politic, influențînd piața forței de muncă, J. K. Galbraith subliniază că manevrele la care recurg marile întreprinderi, prin care ar putea accentua sensibil șomajul, reprezintă un argument apreciabil atunci cînd ele solicită subvenții de la stat.

În ceea ce privește raportul dintre puterea economică, consumator și producător, J. K. Galbraith consideră că trecerea puterii economice în minile producătorului este valabilă pentru sectorul dominat de marile întreprinderi, însă fără a exagera, deoarece chiar și marile întreprinderi își exercită puterea asupra consumatorului în cadrul unor anumite limite.

În continuare, autorul explică ce înțelege prin „tehnocultură" — termen care-i aparține. Acesta este un „aparat colegial de decizie" existent în marile întreprinderi, unde „deciziile importante nu sînt adoptate de către o singură persoană, ci de către mai mulți oameni. Nimeni nu are toate elementele necesare pentru a decide lansarea unui produs nou, deschiderea unei noi uzine sau implantarea pe noi piețe. Trebuie să se apeleze la cunoștințele, experiența și judecata conducătorilor, ale directorilor comerciali, inginerilor, oamenilor de știință, avocaților, contabililor, șefilor de personal ...".

În legătură cu problema naționalizării marilor întreprinderi, J. K. Galbraith se declară partizan al naționalizării marilor întreprinderi producătoare de armament, ca și a celor din o serie de domenii ale serviciilor publice. Cît privește dezbaterea în legătură cu naționalizarea din Franța își exprimă părerea că „proprietatea colectivă este în ordinea lucrurilor. Nimeni nu poate pretinde că marea întreprindere privată de azi, stat în stat, este ultimul stadiu al perfecțiunii”.

Relațiile internaționale, îndeosebi cele comerciale și cele valutare, fac obiectul capitoului intitulat *Scena internațională*. De la bun început, J. K. Galbraith se declară de acord cu faptul că: „Noi trăim efectiv într-o lume din ce în ce mai interdependentă. Importurile și exporturile au devenit un element capital al vieții țărilor industriale”. Tocmai de aceea, el acordă o mare importanță inflației interne dintr-o țară sau alta care atrage după sine instabilitatea raporturilor de schimb. În legătură cu aceasta el își manifestă disprețul față de măsuri de contracarare ca flotarea monedelor sau „șarpele monetar european”. Intervenția din partea F.M.I., deși „poate ajuta o țară să iasă dintr-o criză temporară”, „nu oferă un tratament permanent împotriva instabilității pieței schimburilor. Trebuie căutat remediu în stăpînirea inflației din principalele țări industriale”. „Decalajul dintre bogăția maximă și sărăcia maximă — observă J. K. Galbraith — este cea mai periculoasă sursă de tensiune în interiorul unei țări. Iar, atît timp cît mijloacele de comunicare reduc distanțele din ce în ce mai mult pe planeta noastră potențialul de confruntare între țări cu niveluri diferite se agravează”.

Capitolul intitulat *Creșterea, puterea și politica pieței* leagă între ele probleme care prin însăși natura lor sînt inseparabile. Problema creșterii economice, așa cum s-a manifestat în primele decenii postbelice și cum s-a reflectat în concepțiile economiștilor, a dat naștere problemei limitelor resurselor. În acest context, J. K. Galbraith invocă lucrarea sa mai veche *Era opulenței* care pleda, înainte de *Limitele creșterii*, pentru a se pune

în balanță, pe de o parte, binefacerile creșterii, iar, pe de alta, poluarea aerului, a apei, a liniștii, a peisajelor. Dar problema alocării resurselor în vederea creșterii, în prezent, nu mai este la latitudinea persoanelor particulare, mai bogate sau mai puțin bogate. Ca adept al teoriei convergenței capitalismului cu socialismul, J. K. Galbraith afirmă că: „Într-un sistem, ca și în celălalt, deciziile asupra sumei care să fie acumulată și asupra amplitudinii obiectivelor în care trebuie să fie investită nu sînt legate de către cei interesați, ci pentru ei”. De aici, J. K. Galbraith ajunge, firesc, la sublinierea importanței crescînde a „complexului militaro-industrial” care, în țările capitaliste, devine tot mai mult factorul principal de decizie și, în fine, la cursa înarmărilor. Cu adevărat, cursa înarmărilor este gravă, critică; ea ar putea fi chiar fatală”. La o întrebare cu privire la posibilitatea folosirii fondurilor destinate înarmării pentru obiective civile, ca locuințe, sănătate, educație, J. K. Galbraith răspunde că, deși consideră foarte dificilă o asemenea cotitură, azi „analiza sa este mai optimistă”: „În fața amplitudinii nevoilor, sînt din ce în ce mai conștienți că reconvertirea cheltuielilor militare în scopuri civile este perfect posibilă”.

În final, J. K. Galbraith arată că: „Piața încetează realmente să funcționeze independent dacă marea întreprindere poate controla sau cel puțin influența puternic atît pe furnizori, cît și pe clienți”. De aici ajunge la concluzia că: „Dacă știința economică se limitează doar la a lega forța argumentelor sale de aceea a funcționării impersonale a pieței și a concurenței, atunci ea este depășită”. „Dimpotrivă, cea mai bună metodă de a atrage atenția asupra rolului întreprinderii în conducerea economiei ar fi dialogul între profesori și studenți, un dialog asemănător celui pe care l-am dezvoltat în această carte. Aceasta ar dezvălui tinerilor un adevăr extrem de jenant: că politicile bazate pe un sistem care nu mai corespunde realităților sînt inevitabil sortite eșecului și ar înțelege necesitatea imperioasă de a găsi soluții noi și de a adopta inițiative noi pentru a repune economia pe drumul eficienței”.

Alain Touraine, *La voix et la regard*, Paris, Edit. du Seuil, 1978

Căutînd explicația faptului că într-un interval scurt de timp Alain Touraine revine la studiul acțiunii și mișcărilor sociale*, în-

* A. Touraine, *La Production de la Société*, Paris, Edit. de Seuil, 1973.

discutabil va trebui să ne raportăm la valoarea euristică deosebită a modelului acționalist de reflectare a existenței sociale și la prestigiul tot mai ridicat al acționalismului ca model global în comparație cu structuralis-

mul, funcționalismul și abordarea sistematică. Această direcție este urmărită cu prioritate de Alain Touraine, poate cel mai autorizat exponent al curentului în discuție în volumul pe care încercăm să-l prezentăm.

Structural lucrarea cuprinde două mari părți: prima formată din cinci capitole: 1. *Apariția sociologiei*; 2. *Dincolo de sociologie*; 3. *Actorii istoriei*; 4. *Mișcările sociale*; 5. *Luptele istorice și statul*, în care se precizează configurația și raporturile interne dintre cadrul analitic și cadrul explicativ în teoria acționalistă, a doua parte formată din 6 capitole: 1. *Obiect și metodă*; 2. *Grupul de intervenție*; 3. *Auto-analiză*; 4. *Cercetătorii*; 5. *Frontierele și teritoriul intervenției*; 6. *În serviciul acțiunii*, în care se pun fundamentele cercetării „angajate” ca mijloc principal de intervenție socială.

Intenția declarată și în bună parte reușită de autor constă în asigurarea unei legături permanente între partea analitică, elaborată prin discursul teoretic (*la voix*), și partea metodologică de intervenție practică, „în cunoștință de cauză” (*le regard*), în folosul atît al cunoașterii științifice ca și al practicii sociale. Obiectivul practic al lucrării este descoperirea, pe calea analizei teoretice și prin investigația de teren, a mișcărilor sociale din societatea postindustrială, care prin semnificația lor deosebită vor determina profunde transformări ale structurii sociale în viitor. În consecință, lucrarea expune principiile și metoda unei sociologii care se sprijină pe ideea că societatea se definește prin permanența „raporturilor și acțiunilor sociale”, idee care, în mod deliberat, respinge înțelegerile de tip situațional sau finalist.

Autorul apreciază că specificul momentului actual pentru societățile cu economie avansată îl constituie trecerea de la societatea industrială la societatea postindustrială sau programată. Ceea ce, în concepția autorului, constituie specificul societății programate în raport cu societatea industrială, ar fi înlocuirea spiritului de inițiativă prin gestionarea politică și administrativă a oamenilor, bunurilor și situațiilor, de asemenea scăderea continuității a rolului tradiției, moștenirii și reproducției în vederea producerii intenționate și intensive a schimbării sociale. Pe scurt, față de celelalte tipuri de societăți (agricolă, comercială, industrială), societatea programată este „o societate care caută mai mult schimbarea decît echilibrul” (p. 17).

În mod evident trecerea de la un tip la altul de societate nu se realizează automat „ca schimbarea unui decor de teatru” ci prin parcurgerea unor faze tranzitorii și etape intermediare caracterizate prin schimbarea mișcărilor, curentelor sociale dominante și prin intrarea într-o fază critică de criză culturală

sau de model de cunoaștere. Intrarea în societatea postindustrială sub aspectul mișcărilor sociale este marcată de înlocuirea conflictului principal patron—muncitor preluat de sindicalism, prin conflictul dintre aparatul de dominare (economic, juridic, politic) și populația dominată. Reprezintă însă aceasta un nou conflict sau dimensiunea nouă, generalizată a principalului conflict de clasă al societății capitaliste ne putem întreba cu bună dreptate? Iar criza culturală (a modelului de cunoaștere) după A. Touraine este produsă de decăderea raționamentelor de tip evoluționist de genul dezvoltării liniare de la simplu la complex, de înlocuirea noțiunilor de evoluție și funcție prin cele de sistem și structură, deci înțelegerea societății ca sistem care își autoproduce propriile orientări normative în afara oricărei „ordini” metaso-ciale (istorie, spirit, Dumnezeu).

Avînd ca scop principal legarea teoriei acțiunii sociale de practica „activismului social”, mișcările sociale sînt studiate în autentică lor intimitate, printre membrii grupului care trăiește, le generează și le dezvoltă. În acest context, obiectul sociologiei îl formează sistemul și structura raporturilor sociale situate într-un anumit cîmp social-cultural. Acest cîmp este „ansamblul practic constituit din intervențiile societății asupra ei înșiși, iar aceste intervenții sînt întotdeauna expresia unei puteri conducătoare” (p. 51), rezultînd astfel că în esență toate raporturile sociale sînt raporturi de putere. În ultimă instanță dorința autorului este confirmarea unei teorii a mișcărilor sociale nu atît pentru analiza mișcărilor în sine cît pentru „anticiparea tipului de sistem social în care vom intra, a structurii, funcțiilor și orientărilor culturale ale acestuia” (p. 52).

Studiul raporturilor de clasă îl duce pe autor la criticarea a două concepții absolutizante în ce privește relația dintre individ și sistem: în prima concepție sistemul „se dizolvă în relațiile dintre actori, în a doua concepție, actorii sociali „dispar” sub presiunea structurii și legalității sistemului. Pe de o parte totuși este o schimbare sistematic întreținută pentru evitarea oricărei cristalizări, pe de altă parte, ordinea este suverană, schimbarea fiind de neconceput.

Ideile de fond ale sociologiei acționaliste sînt total diferite de cele ale sociologiei funcționaliste, considerînd că societățile umane nu au numai capacitatea de reproducere și adaptare ci mai ales aceea de a-și produce propriile orientări de a-și genera obiectivele, căile și normele de realizare, de unde și rolul deosebit al sistemului și indivizilor, în egală măsură, în efectuarea mișcărilor sociale și evoluției în general.

Întreaga dinamică socială este modelată de conceptul de clasă. Pentru A. Touraine

„istoricitatea și raporturile de clasă sînt inseparabile” (p. 83). În abordarea raporturilor de clasă se manifestă o nouă desprindere de funcționalismul parsonian, deoarece între valori și norme nu există o relație directă ci mediată de clasele sociale. Valorile presupun o conștiință de clasă, ele sînt înțelegerea de clasă a diverselor orientări culturale. Nuanțarea introdusă conduce la o aprofundare a dinamicii și luptei de clasă. Astfel, clasa conducătoare nu acționează în virtutea unui singur criteriu (maximizarea profitului) ci are cel puțin trei rațiuni: raportarea la istoricitate, căutarea modalităților de dominare, menținerea și reproducerea acestei dominări. Din interacțiunea acestor elemente rezultă și marea varietate de politici economice, sociale și de ideologii. Apare din nou dubla dialectică a claselor sociale schițată încă de Marx căroră, de la o etapă la alta, le conferă un caracter revoluționar sau, dimpotrivă, conservator.

Pregătind deschiderea spre problema centrală a sociologiei acționaliste — mișcările sociale — și pentru înțelegerea mai profundă a raporturilor dintre diversele paliere ale vieții sociale autorul se ocupă și de instituțiile sociale și organizațiile sociale, prin instituție înțelegind un sistem de raporturi sociale care produce decizii considerate legitime pentru colectivitatea care instituie organizarea socială (p. 100), iar „organizația” este condusă prin decizii instituționale „care autorizează și reglementează un anumit tip de autoritate” (p. 101). Din acest moment au fost definite toate elementele capabile de a rezuma „punctele cardinale” ale sociologiei.

Analiza mișcărilor sociale nu este o idee nouă în sociologie, dimpotrivă problema conflictului este tratată de toate curente, important pentru fiecare rămîind doar plasarea temei mișcării și schimbării sociale în centru sau la periferie. La A. Touraine „mișcarea socială este conduita colectivă organizată de actorii de clasă în lupta cu adversarii lor pentru conducerea istoricității într-o societate concretă” (p. 104). În raport cu ideea clasică a mișcărilor sociale Touraine introduce în primul rînd imaginea actorului ghidat de orientări normative, de un proiect și de un apel la istoricitate, iar în continuare imaginea unor conduite „conflictuale dar în egală măsură cultural orientate” (p. 106). Mișcările sociale reprezintă un tip particular de luptă, dar cel mai important. Pentru a fi recunoscută ca atare, o luptă trebuie să îndeplinească câteva condiții principale: să fie dusă în numele unei populații interesate, să fie organizată și să combată un adversar reprezentat printr-un grup social. Lectura mișcărilor sociale din perspectiva „punctelor cardinale” schițate de autor duce la descoperirea unei diversități de tipuri de lupte posibile, în funcție de angrenarea directă sau indirectă a istorici-

tății, a claselor istorice, a ordinii sau schimbării ș.a.m.d.

Deși utilizează parțial aparatul conceptual al economiei și sociologiei marxiste, A. Touraine încearcă o depășire a marxismului, tentativă care, pe alocuri, îi permite disocieri de finețe și subtilități analitice, dar care nu îl ferește de interpretări eronate sau chiar de confuzii.

O primă delimitare o efectuează între modul de producție și modul de dezvoltare. Modul de producție este determinat de „dimensiunea economică a istoricității, adică de nivelul de viață economic și de investirea părții de produs consumabil care a fost acumulată și neconsumată” (p. 134). Diversitatea modurilor de producție este consecința modalităților de distribuție, repartizare și reinvestire a bunurilor. Modul de dezvoltare este în schimb definit prin „forma raporturilor Statului cu clasa conducătoare” (p. 134). În pofida teoriei evoluționiste a dezvoltării, autorul nu înțelege prin dezvoltare, în mod necesar, o ridicare a raționalizării sau a productivității la un nivel superior ci „trecerea la un nivel mai ridicat de istoricitate” (p. 134). Sursa erorilor nu este la A. Touraine distincția dintre modul de producție și modul de dezvoltare ci înlăturarea programatică a esenței raporturilor de clasă: „în societatea industrială raporturile de clasă nu au nimic comun cu raporturile de producție” (p. 134), rezultînd că indiferent de sistemul social-economic „situația clasei muncitoare este identică” (p. 135).

Un alt scop al lucrării constă în realizarea unei strînse legături între teorie și cercetarea de teren a mișcărilor colective. În consecință o atenție deosebită se acordă metodologiei, capitol care stăruie îndeosebi asupra sociologiei „angajate” sau coparticipative în mișcarea socială analizată. Sistemul de cercetare conceput de autor implică o serie de principii legate cu consecvență de modelul teoretic elaborat: principiul identificării (legătura directă cu mișcarea), principiul opoziției (surprinderea acțiunii militante a grupului, trecînd dincolo de discursul ideologic), principiul totalității (introducerea mizei pe care grupul și-o dispută cu adversarii), principiul autoanalizei (de către grup, a propriei sale activități).

Principiile expuse relevă o strînsă asociere între autoanaliza unui grup militant și intervenția sociologică condusă prin aparatul conceptual și ipotezele prezentate în prima parte. Cercetătorului îi revin două funcții majore, prima de „activist”, de „agitator” care permite grupului să-și cunoască mai clar orientările, direcțiile și etapele fiecărei acțiuni, a doua de „secretar”, adică de înregistrator al discuțiilor din grup pe parcursul autoanalizei sale. A. Touraine preferă net orientarea

cercetătorilor spre grup ca mediu de analiză și intervenție, față de participarea la manifestații, adunări generale, întruniri de partid, de asociație politică sau de sindicat. Motivul opțiunii constă în aprecierea grupului drept „cel mai autentic colectiv real ce reprezintă mișcarea, locul unde te poți apropia cel mai mult de mișcarea socială” (p. 195).

În final, parcurgerea lucrării lui A. Touraine ne aduce în fața unui sistem teoretic și metodologic unitar, cu numeroase noutăți și mult mai numeroase posibilități de aprofundare. Contribuției teoretice și metodologice i se pot aduce însă două mari obiecții, în afara celor formulate pe parcursul explicării modelului.

În primul rând, oricât de prețioasă este ideea explicării socialului prin social, exagerarea

acestui punct de vedere, sociologizarea discursului prin anularea determinărilor economice și tehnologice, este de natură să amendeze validitatea și coerența modelului expus. În al doilea rând, terminologia are un caracter mult prea personal, fiind legată de înțelegerea corectă a textului sau a intențiilor acestuia.

Desigur este dificil să ne pronunțăm asupra carierei pe care o va face acționalismul. Cert este însă că, după parcurgerea întregului volum simțim puși încă odată în situația de a înțelege înalta conștiință responsabilă a sociologului și a științei pe care o reprezintă.

Paul Păcuraru

Galați

Marcel Bleustein-Blanchet, *La nostalgie du futur*, Paris, Edit. Robert Laffont, 1977

„Dacă cineva m-ar întreba: Sintetizi publicist? Aș răspunde: Nu, sint un om care comunică, sau, în orice caz, încerc să fiu”. Astfel se autodefineste Marcel Bleustein-Blanchet, conducător de peste jumătate de secol al unei cunoscute agenții de publicitate, specialist cu o reputație solidă în acest domeniu.

Cartea de față care, într-un fel sintetizează o întreagă experiență de viață, însușește o serie de extrase din principalele intervenții susținute de autor în presă, la radio și televiziune. Subiectele pe care le tratează cu predilecție sunt: publicitatea, consumul, impactul pe care dezvoltarea radioului și televiziunii l-au avut asupra oamenilor. Lucrarea insistă asupra creării noilor relații pe care, datorită progresului tehnic în general, omul le are cu lumea, dar și cu el însuși. Toate aceste teme s-ar reduce la una singură: comunicarea. În viziunea autorului „a comunica” este un act la fel de important ca și „a minca”, de exemplu.

În lumea de azi, pentru omul modern, a ține legătură cu semenii săi, a fi informat tot timpul, a recepționa și distribui informații, reprezintă o condiție a supraviețuirii speciei. Iată de ce tot ceea ce este legat de comunicare interesează sau chiar pasionează pe oameni. Nimeni nu rămâne indiferent la ceea ce se întâmplă în domeniul mass-media, care joacă

un rol important în modelarea societății. Progresul tehnic de care beneficiază din plin mijloacele de comunicație, în special cele audio și video, acoperirea întregii suprafețe a pământului cu un păienjenis de rețele de transmitere, de relee, înscrierea pe orbite staționare a unor sateliți de telecomunicații care, practic, pot recepționa și retransmite în orice punct al globului, introducerea laserului etc., reprezintă promisiuni fabuloase pentru omenire. Tehnica însă — cum remarcă autorul — nu aduce automat ridicarea nivelului de conștiință: este nevoie de mult timp pentru ca asimilarea și stăpânirea cuceririlor tehnologice să devină o necesitate organică pentru toți oamenii și să le ridice în același timp nivelul spiritual. În ceea ce ne privește, nu ne putem ralia acestui punct de vedere, deoarece mijloacele mass-media nu prin ele însele duc la ridicarea gradului de conștiință și civilizație, ele fiind doar *instrumente*, prin care se acționează în acest sens. Fiind în așteptarea acestui deziderat, omenirea, care a descoperit secretul energiei atomice, are de ales între două alternative: să ajungă la înțelegere sau să se autodistrugă. Această dilemă pare aberantă, însă realitatea ne arată teribilul adevăr pe care îl conține. Autorul consideră că în depășirea acestui impas, comunicarea are o răspundere deosebită.

În continuare, cartea acordă un spațiu amplu unor probleme ridicate de folosirea și dezvoltarea publicității, domeniu pe care Marcel Bleustein-Blanchet îl stăpânește la perfecție. În cei peste 50 ani consacrați publicității, autorul a văzut-o, rind pe rind, operind la început cu timiditate și stângăcie, apoi cu dezinvoltură și aplomb, luind avânt sau stagnând. Părerile sale sînt pertinente și interesante, rezultate nu din învățarea în școli înalte, de care nu a avut parte, ci dintr-o experiență fructuoasă. De la început el se delimitează de „reclamă”. Agenția sa nu face reclamă produselor, ci publicitate, ceea ce este altceva. Este o deosebire nu de nuanță, ci de conținut. Autorul adoptă formula lapidară a lui Pierre Lazareff: „Publicitatea pentru un produs bun este informație; publicitatea pentru un produs prost este difamație”. Reclama, după el, reprezintă a doua parte a definiției. Ea încearcă să vîndă ceva, cu orice preț, înșelînd de obicei buna-credință a cumpărătorilor, nefiind interesată să știe ce se va întîmpla după plasarea produsului respectiv. Publicitatea are, în primul rînd, rolul să informeze despre existența unui obiect și să-l propună. Pînă nu de mult, rolul ei se oprea aici. În prezent, ea trebuie să se adapteze noilor condiții existente. Cei care lucrează activ în acest domeniu dispun de un aparat tehnic considerabil, știu să folosească metode de anchetă, utilizează curent sondajele de opinie și își definesc cu precizie conținutul mesajului.

Vanzarea obiectelor nu mai înseamnă efortul eforturilor. Publicitatea trebuie să arate și cum se minuiască ele. A propune un autoturism, astăzi, înseamnă și a arăta felul de funcționare, minuirea lui, amplasarea comenzilor, fiabilitatea etc. Este nevoie de multă imaginație pentru a face din aceste produse instrumente de mulțumire, în caz contrar ele devenind surse de vid interior, de angoasă. Cumpărătorului trebuie să i se înlăture părerea că, achiziționînd un obiect sofisticat, va avea necazuri pînă îl va putea stăpîni pe deplin, în caz contrar simțindu-se frustrat. Autorul consideră, din acest punct de vedere, că a trecut epoca în care publicitatea avea un rol non-implicativ în societate.

În epoca modernă, publicitatea nu mai poate ignora consecințele deciziilor sale asupra colectivității, nu se mai poate dezinteresa de problemele societății. De aceea, apar sondaje care studiază implicațiile propunerii, respectiv achiziționării unor produse. A trecut de

mult epoca în care publicitatea era un lux. Ea a devenit o tehnică care este judecată și utilizată în funcție de rezultatele sale. Pentru comerțul exterior, ea are un rol important în crearea unei imagini juste în afară a produselor. Publicitatea este „drapelul” formulei „Made in ...”, fără de care prestigiul de marcă ar fi mai puțin strălucitor.

Care este mijlocul cel mai indicat de a se produce o comunicare? Presa, radioul sau televiziunea? Autorul consideră că cel mai eficient mijloc este presa, dar nu din punct de vedere al rapidității transmiterii informațiilor, ci din cu totul alte motive.

Ce face audio-vizualul? Ia auditoriului o parte însemnată din bugetul său de timp, confiscă presei scrise privilegiul „noutăților”, propagînd evenimentele simultan cu producerea lor. Spectacolul permanent al universului este exaltant, dar coplesitor și, deseori, obositor, în special cînd la locul conversațiilor de familie de altă dată, cînd „se pune țara la cale”. După o emisiune vizionată sau audiată, oamenii merg la culcare, fără a mai sta de vorbă. În concepția autorului sînt nesatisfăcute astfel două nevoi: aceea de a-ți face o opinie proprie și aceea de a vorbi și a face schimb de idei. Prin aceste două breșe se poate dezvolta presa cotidiană a viitorului, care să știe să exploateze ceea ce audio-vizualul aduce și să furnizeze ceea ce nu aduce. Este mai dificil de făcut decît de spus acest lucru, autorul fiind primul care recunoaște aceasta.

În acest sens, el resimte o nostalgie ascuțită și citind tot ce circulă referitor la așa-zisa criză a presei. Dar nu o nostalgie a trecutului, ci o *nostalgie a viitorului*, pentru epoca în care presa va deveni ceea ce se arată mai sus, sau mai corect va redeveni ceea ce a fost. De aici, avem impresia că nostalgia viitorului este, pe undeva, impregnată de nostalgia trecutului.

Cartea are o valoare deosebită, abordînd un domeniu mai puțin cercetat la noi, dar complex prin implicațiile sale asupra unor mase largi de oameni. Rezultat al pasiunii și al experienței, combinate în retortele unui spirit mereu în căutarea noului, lucrarea te face să cugești mai mult la problemele pe care le pune, acesta fiind, se pare, și unul din scopurile în care a fost scrisă.

Dinu Tenoveci

Centrul de cercetări sociologice

Philippe Braillard, *La théorie des systèmes et les relations internationales*, Bruxelles, Etablissements Emile Bruylant, 1978

Lucrarea lui Philippe Braillard constituie una din contribuțiile notabile la descifrarea evaluărilor teoretice necesare aplicării teoriei sistemelor la studiul relațiilor internaționale. În capitolul *Conceptul de sistem și demersul științific contemporan*, autorul examinează modalitățile și consecințele utilizării conceptului de sistem în cadrul istoriei gândirii occidentale. El consideră că ideea de sistem are un rol important în multe abordări ale analizei politice contemporane. În acest sens, sînt citați trei autori ale căror lucrări sînt reprezentative: Gabriel Almond cu analiza comparativă a sistemelor politice, D. Easton cu analiza „input-output” și K. Deutsch cu analiza cibernetică.

În capitolul *Conceptul de sistem în studiul relațiilor internaționale*, autorul își propune să schițeze o vedere de ansamblu a diverselor lucrări asupra relațiilor internaționale care au recurs la ideea de sistem. Lucrările sînt situate în raport cu 4 mari axe analitice: distincția între sisteme și subsisteme internaționale; distincția și studiul diverselor tipuri de sisteme internaționale; studiul proceselor proprii diverselor sisteme internaționale; studiul problemelor epistemologice, pe care le pune abordarea sistemică în relațiile internaționale. Autorul consideră că sistemul internațional general sau global și subsistemul internațional (de exemplu, subsistemele regionale) reprezintă pentru cercetători două niveluri de analiză a relațiilor internaționale. Lucrarea prezintă mai multe abordări tipologice ale sistemelor internaționale.

Una din primele tentative de a aplica conceptul de sistem în studiul relațiilor internaționale este cea a lui Morton A. Kaplan. Pe baza numărului de actori și a configurației strategice, acesta distinge 6 tipuri de sisteme internaționale, construind o tipologie comparativă: 1. Sistemul balanței puterii, în care singurii actori esențiali sînt statele ce posedă o capacitate militară și economică foarte importantă. 2. Sistemul bipolar larg, care cuprinde actori naționali (statele), actori supranazionali, ultimii fiind în parte actori universali și în parte actori aparținînd unuia din cele două blocuri. 3. Sistemul bipolar strîns, în care orice membru al unuia din cele două blocuri pierde orice influență marcantă sau chiar dispare. 4. Sistemul universal, în care puterile politice importante sînt transferate unei organizații universale. 5. Sistemul ierarhic, care ar putea deriva dintr-un sistem universal și care ar lua atunci o formă non-directivă-democratică. Acest sistem ar putea fi, de asemenea, impus prin unul dintre actori,

luînd în acest caz o formă directivă, de tendință autoritară. 6. Sistemul unității de veto în care diverși actori (statele sau blocurile) ar poseda armament nuclear suficient pentru a avea posibilitatea juridică de control efectiv în sistemul internațional.

În vederea unei analize comparative de tip structural-funcțional, George Modelski distinge două tipuri de sisteme internaționale: sisteme internaționale formate din societăți de tip agrar și sisteme internaționale formate din societăți de tip industrial.

O tentativă de a scăpa de simplificarea provenind din recurgerea la conceptele de bipolaritate și multipolaritate este cea a lui Oran Young care caută să ia în considerație discontinuitățile și schimbările de la nivelul subsistemelor, care pun în evidență lipsa de omogenitate sistemică a relațiilor internaționale contemporane.

Un tip de sistem internațional caracterizat prin „bimultipolaritatea” sa și combinînd avantajele respective ale tipurilor bipolare și multipolare îl propune Richard Rosecrance, fără a lua în considerație inconvenientele lor. Într-un asemenea sistem, relațiile celor două superputeri ar fi puternic condiționate de existența și acțiunea altor puteri.

Rogers D. Masters ia în considerație mobilitatea unui sistem internațional compus dintr-o multiplicare de blocuri și nu de state, iar Johan Galtung a încercat să determine tendințele viitoare ale evoluției sistemului internațional, ținînd cont de structura puterii pe baza evoluției structurale posibile a diverselor societăți constituinte sistemul.

Continuînd să examineze lucrările consacrate analizei funcționării diverselor sisteme internaționale și a proceselor care se manifestă, autorul le clasează în trei grupe: 1. studii privind stabilitatea și instabilitatea diverselor sisteme internaționale; 2. studii asupra conflictelor ce intervin în cadrul acestor sisteme; 3. integrarea în cadrul diverselor sisteme internaționale.

În capitolul *Analiza epistemologică a conceptului de sistem*, autorul arată că definirea conceptului de sistem ar cuprinde 4 puncte: 1. un sistem este constituit din elemente; 2. între aceste elemente există relații sau interacțiuni; 3. aceste elemente și relațiile lor formează un tot, o totalitate; 4. această totalitate manifestă o anumită organizare (p. 51). Referința la conceptul de totalitate l se pare autorului indispensabilă pentru a înțelege ce este un sistem.

Rezumînd cele expuse, autorul dă următoarea definiție termenului de sistem: „un

sistem este un ansamblu de elemente în interacțiune, constituind o totalitate și manifestând o anumită organizare" (p. 53). Asemenea definire a conceptului de sistem deschide calea altei probleme abordate de autor: un sistem există ca realitate concretă sau nu are decât o existență pur analitică?

Un prim element al răspunsului i se pare autorului a fi operarea unei distincții între diversele categorii de sisteme, distincție propusă de James Miller: sisteme conceptuale, sisteme concrete și sisteme abstracte, și pe care autorul o folosește ca bază de discuție. Sistemele *conceptuale* sînt sisteme formale, formulări verbale, matematice sau logice sau simulări ale ordinătorului. Pot fi stabilite pentru a reprezenta fie sistemele abstracte, fie pe cele reale. Sistemele *concrete* reale sau veritabile, vii sau nevi, sînt zone continue și limitate în spațiu-timp fizic conținând o îngrădădire ordonată de materie și energie, organizată într-un ansamblu de subsisteme legate între ele. Elementele lor ca și relațiile lor sînt concrete. Sistemele *abstracte* sînt ansambluri de relații formale de interior între subsistemele concrete. Relațiile lor există în calitate de concepte în spiritul observatorilor științifici, dar subsistemele la care se referă există ca spațiu-timp fizic și sînt identificabile empiric (p. 54).

Autorul consideră că cele două categorii de sisteme concrete și conceptuale sînt fundamentale. Pentru el sistemele concrete sînt sistemele date ale căror elemente au o natură concretă, în timp ce sistemele conceptuale sînt sisteme construite ale căror elemente sînt de natură conceptuală. În interiorul unui sistem concret se pot distinge un anume număr de sisteme *analitice*, fiecare din aceste sisteme corespunzînd unei dimensiuni a sistemului concret sau unor tipuri de interacțiuni între membrii acestui sistem concret. Astfel în interiorul unui sistem social concret, de exemplu, se pot distinge: un sistem politic, un sistem economic, un sistem cultural etc., toate fiind sisteme analitice. Recurgerea la ideea de sistem în demersul științific poate să se situeze la niveluri diferite, dintre care autorul menționează perspectiva sistemică, analiza sistemică, teoria sistemică și teoria generală a sistemelor.

În capitolul *Relațiile internaționale considerate în lumina conceptului de sistem*, autorul expune cîteva trăsături caracteristice ale relațiilor internaționale și consecințele lor cînd se recurge la conceptul de sistem. Relațiile internaționale sînt relații sociale, deci și sistemele internaționale sînt de natură socială. În măsura în care sistemele sociale sînt sisteme deschise, sistemele internaționale vor trebui abordate ca sisteme adaptative complexe. O altă caracteristică a sistemului internațional

ca sistem social constă în faptul că el este la nivel ultim, format din indivizi, din ființe sociale și că el este deci un *sistem de interacțiune umană*. Factorii determinanți ai sistemului internațional sînt în esență politici. Relațiile internaționale sînt caracterizate prin absența unei autorități politice centrale și a unei forțe de poliție în serviciul acestei autorități, ca și prin absența unui consens moral efectiv între entitățile politice interdependente, dar în mod relativ autonome.

Interacțiunile între actorii internaționali manifestă un grad de instituționalizare formală relativ scăzut, comparativ cu interacțiunile între membrii unei societăți integrate și ele sînt cel puțin în plan formal mai orizontale decât ierarhice, trădînd prin aceasta un nivel de autonomie relativ mare al actorilor internaționali, în particular al actorilor principali.

În capitolul *Conceptul de sistem-cadru taxonomic pentru studiul relațiilor internaționale*, autorul precizează că nu este suficient a arăta, la modul general, cum se poate aplica relațiilor internaționale cadrul conceptual sistemic, ci „trebuie puse bazele precise ale contribuțiilor posibile ale ideii de sistem în studiul acestor relații. Este necesar ca traversînd anumite proceduri de analiză să se explice comportamentul concret al actorilor internaționali” (p. 139).

Structura sistemelor internaționale (interacțiunile între actorii internaționali) are o influență reală — fără a constitui în mod necesar singurul determinant — asupra comportamentului actorilor. Luarea în considerație, la nivelul analizei, a rolului acestora are darul să satisfacă o dublă exigență: 1. să cuprindă de-a lungul unui anumit număr de caracteristici sau variabile această structură; 2. să încorporeze, de manieră operațională, această structură, stabilind legile de comportament ale actorilor. „Există — afirmă autorul — în demersul științific o etapă care se situează înaintea construirii de modele și a elaborării teoretice propriu-zise — etapa taxonomică... prin taxonomie noi înțelegem un cadru conceptual cuprinzînd un anume număr de categorii sau de clase și care constituie baza unei distincții și a unei clasificări a diverselor fenomene și elemente care se pot întîlni în studiul unui domeniu” (p. 140). O taxonomie sistemică a relațiilor internaționale trebuie să fie aplicabilă în studiul oricărui sistem internațional, sau altfel spus, să fie valabilă pentru cele două niveluri de referință posibile în analiză — sistemul internațional general și subsistemele internaționale. Categoriile de variabile nu sînt diferite de la un nivel de referință la altul, cîci se găsesc în fața sistemelor sociale de același tip. Ceea ce se poate schimba de la un nivel la altul sînt *modelele* care se

pot elabora și variabilele care trebuie luate în considerare.

În capitolul *Conceptul de sistem-cadru teoretic pentru studiul relațiilor internaționale*, autorul precizează de la început deosebiriile dintre modele și teorie, considerând construcția și studiul modelelor ca fiind parte integrantă a elaborării teoretice în sens larg. Un model este o construcție care reproduce un fenomen sau un obiect, nu în toate elementele sale, ci numai pe cele estimate a fi esențiale sau reprezentative. Este deci o reprezentare simplificată a realității care ne permite, grație simplificării operate, să studiem mai bine realitatea... O teorie este un ansamblu organizat și integrat de legi, de generalizări sau de propoziții care au fost fie demonstrate, fie verificate (p. 155-156).

Pentru autor, elaborarea de modele sistematice este consecința și dezvoltarea logică și necesară a unei perspective sistemice de abordare a realității... „în măsura în care noi considerăm relațiile internaționale ca un sistem sau mai degrabă mai multe sisteme și subsisteme, noi trebuie să construim modele sistemice sau, altfel spus, sisteme conceptuale izomorfe de sisteme internaționale care sînt manabile și operaționale, permițându-ne să progresăm în cunoașterea relațiilor internaționale” (p. 162). Dincolo de caracteristicile structurale comune, modelele sistemice

de relații internaționale care se pot construi pot fi de natură foarte diversă, în funcție de tipul de sistem internațional care-l au drept obiect.

În direcția dezvoltării modelelor sistemice ale relațiilor internaționale, autorul prezintă mai multe căi. Elaborarea de modele care să permită studierea stabilității și instabilității sistemului internațional; variabilele independente putînd traduce structura sistemului sau un factor particular și stabilirea de modele sistemice ale conflictelor.

În concluziile cărții se arată, între altele: „Treii principii generale au ghidat demersul nostru. Ideea de sistem nu este cheia magică care deschide toate porțile. Nu este decât un instrument în serviciul cunoașterii, introducînd o perspectivă și putînd sta la originea unui cadru conceptual de analiză. Recurgerea la acest instrument trebuie să fie adaptată exigențelor proprii, specificității obiectului în studiu cărui se vrea aplicat. În aceste condiții „se poate spune că perspectiva sistemică și în cadrul de analiză pe care el îl introduce reprezintă fără îndoială unul din aspectele cele mai promițătoare ale recentelor dezvoltări ale demersului științific, putînd spera la progrese considerabile și la cunoașterea fenomenelor și obiectelor complexe ale acestor „complexități organizate” care sînt relațiile internaționale” (p. 87).

UMANISM ȘI DREPTURILE OMULUI

Human Rights and American Foreign Policy (Drepturile omului și politica externă americană), University of Notre Dame Press, 1979

Lucrarea însumează un număr de intervenții prezentate în cadrul dezbaterii privind politica externă americană și drepturile omului, organizată de Universitatea Notre Dame, statul Indiana (S.U.A.), cu participarea unor cercetători, cadre didactice, a unor lucrători în domeniul relațiilor externe din S.U.A. și din alte țări. Abordînd un larg cerc de probleme, culegerea prezintă un real interes, datorită multiplicității aspectelor aduse în discuție de participanți, dar și opticii — uneori diferite — în care sînt tratate unele implicații ale drepturilor omului. Deși punctele de vedere pe care le prezentăm se referă la perioada vechii administrații americane, unele dintre orientările de principiu

afirmate și din problemele aduse în discuție prezintă un interes evident, ce depășește momentul istoric respectiv.

Multiplele și variatele probleme ridicate în cadrul dezbaterii ar putea fi sistematizate, după părerea noastră, în jurul a trei idei principale: 1. semnificația și dimensiunile conceptului de drepturi ale omului; 2. importanța protecției drepturilor omului pe plan internațional; 3. impactul direct al problemelor drepturilor omului asupra politicii externe americane.

În legătură cu problemele ce privesc conceptul propriu-zis de drepturi ale omului, dezbaterile ne oferă o concluzie unitară. Poziția occidentală privind drepturile omului, înfa-

țișată într-o intervenție prezentată de Rita Hauser, care a îndeplinit mai mulți ani funcția de reprezentat al S.U.A. în Comisia Drepturilor Omului, înainte de a se consacra avocaturii, reiterează cunoscutul punct de vedere răspândit în occident, potrivit căruia principalele drepturi ale omului ar fi cele de ordin civil și politic, în timp ce drepturile economice și sociale ar avea numai un caracter „derivat”. După cum arată autoarea, „libertățile politice, protecția persoanei și folosința libertății — acestea sînt drepturile fundamentale, bine protejate în cele mai multe dintre țările din lumea întâia” (p. 89). Deși Rita Hauser recunoaște că unele dintre aceste drepturi au fost contestate, în special persoanelor de origine străină și muncitorilor emigranți, ea apreciază recunoașterea și garantarea drepturilor civile ca fiind „satisfăcătoare” și definind de fapt o adevărată trăsătură a modului de viață al țărilor dezvoltate. Împrejurarea dacă „alte națiuni, avînd istorii și instituții diferite, pot fi convinse să urmeze această cale este drama centrală a timpurilor noastre” — conchide ea.

În opoziție cu acest punct de vedere, profesorul și activistul politic Eddison Zvobgo, din Republica Zimbabwe, arată că în acele regiuni ale lumii în care standardul de viață este foarte scăzut, cea mai mare parte a oamenilor consideră drepturile omului ca un concept lipsit de orice semnificație, atîta timp cît nu sînt satisfăcute cerințele economice prioritare. Potrivit punctului de vedere exprimat de autor, drepturile omului pentru țările din lumea a treia nu au semnificația unei părți integrante a „naturii umane”, ci, dimpotrivă, sînt strîns legate de interesele grupurilor etno-lingvistice, ale națiunilor și popoarelor. Cu multă vigoare, autorul subliniază că „Dacă Declarația Universală a Drepturilor Omului ar trebui să fie dezbătută din nou în Adunarea Generală, proiectul final ar fi radical diferit de cel care a fost adoptat în 1948” (p. 95). Recunoscînd că și în unele state africane s-au înregistrat cazuri de arestări, detențiuni arbitrare, conflicte etnice ..., autorul apreciază că asemenea manifestări nu pot servi în nici un caz pentru a pune semnul egalității între cazurile de încălcări ale drepturilor omului de acest gen și politica rasistă, de exterminare a regimurilor rasiste minoritare. „Amin și practicile sale reprezintă o mutație, o aberație, nu o normă” — remarcă autorul african (p. 104).

Conceptia socialistă a drepturilor omului nu se regăsește sub forma unei tratări sistematice și structurate în lucrare. Într-o intervenție prezentată de Peter Reddaway, profesor la Facultatea de științe politice și economice din Londra, practica statelor socialiste este examinată în mod global. Deși autorul

exprimă cunoscutul punct de vedere occidental în problema drepturilor omului, el reamintește totuși că „dreptul la muncă și securitate socială și drepturile egale pentru femei sînt, vorbind în sens larg, traduse în practică” (p. 125).

Viziunea americană asupra a ceea ce trebuie înțeles prin drepturile omului — evident, în sprijinul concepției pe care o are „lumea întâia” despre aceste drepturi — este redată în acea parte a lucrării însumînd intervențiile consacrate „Drepturilor omului și priorităților în politica externă americană”. Aici se fac referiri la cunoscuta cuvîntare rostită de secretarul de stat Cyrus Vance la Universitatea din Georgia, prin care acesta clasifică drepturile omului în: 1. dreptul de a fi liber de violarea guvernamentală a integrității persoanei; 2. dreptul la îndeplinirea unor trebuințe vitale ca hrană, adăpost, sănătate și educație și 3. dreptul de se bucura de libertățile civile și politice.

O a doua mare problemă supusă discuției și evocată de mai mulți participanți la lucrările simpozionului menționat o constituie *eficiența mecanismelor internaționale de protecție și a instrumentelor juridice existente în domeniul drepturilor omului*. Profesorul H. Robertson de la Universitatea din Paris, care a îndeplinit mai mulți ani funcția de director al Direcției Drepturilor Omului din Consiliul Europei, constată că deși în practică există o serie de cazuri destul de numeroase de violări ale drepturilor omului, se poate spune în general că modalitățile de protecție a acestora au evoluat foarte mult în epoca noastră, în comparație cu epocile anterioare, fapt ce se datorește în bună parte și influenței opiniei publice. După părerea sa, în Europa „au fost stabilite standarde pentru a proteja drepturile cetățenilor, care sînt amenințate în mod sporit de puterea crescîndă a statului modern” (p. 16). El apreciază în mod cu totul deosebit experiența Consiliului Europei, considerînd că acesta constituie de fapt un exemplu demn de urmat pentru multe alte țări. Referindu-se la situația aplicării documentelor convenite la Helsinki, el regretă faptul că în conținutul Actului Final se regăsesc numai prevederi care impun statelor să „promoveze” și să „încurajeze” respectul drepturilor omului, în loc să conțină dispozițiuni mult mai concrete și mai angajante. După părerea sa, în prezent s-ar înregistra o tendință mult mai largă de a accepta internaționalizarea drepturilor omului decît în trecut. În consecință, fiecare stat parte la instrumentele internaționale de protecție a drepturilor omului ar avea dreptul de a se interesa și de modul în care alte țări se achită de această obligație. Profesorul Robertson se pronunță în sprijinul unor propuneri avansate în cadrul unor reuniuni internaționale, de a

extinde puterile Comisiei drepturilor omului, acceptând chiar ideea creării unei organizații speciale pentru promovarea drepturilor omului, ca o instituție subordonată O.N.U., având un comitet al drepturilor omului ca organ al său principal. O asemenea instituție ar putea fi denumită după părerea sa, „Agenția Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului”.

Mai mulți participanți au subliniat și rolul unor instituții neguvernamentale în atragerea atenției O.N.U. asupra problemelor internaționale care privesc drepturile omului. Au fost reiterate propunerile privind publicitatea dezbaterilor în legătură cu violarea drepturilor omului în diferite țări. Totodată, s-a sugerat asumarea de către organizațiile neguvernamentale a sarcinii de a elabora anumite modele de perfecționare a protecției drepturilor omului, ca și participarea mai largă a lor în acțiunea de studiere a felului în care se asigură protecția drepturilor omului în diferite țări, sarcină uneori mai dificil de efectuat de către organisme oficiale guvernamentale sau de către O.N.U.

O problemă interesantă, care este abordată în legătură cu aspectele internaționale ale protecției drepturilor omului, este și aceea a grupurilor etnice. Într-o intervenție prezentată de Vernon Van Dyke, profesor de științe politice la Universitatea din Iowa, se susține că viziunea drepturilor omului desprinsă din concepțiile lui Hobbes și Locke, din ideologia liberală, ar reduce de fapt raporturile sociale și politice la relațiile dintre individ și stat, ignorând raporturile intermediare la nivelul grupurilor. După părerea lui Van Dyke, drepturile de care pot beneficia indivizii le pot aparține acestora „fie ca ființe umane, fie ca membri ai unui anumit grup” (p. 38). După opinia sa, ar trebui depășită părerea că numai statele naționale și popoarele trebuie să fie tratate ca entități iar grupurile mai mici nu. „Este ilogic — spune el — de a sări de la stat, națiune sau popor, pe de o parte, la individ, pe de altă parte, și a spune că acele comunități etnice care există între ele nu merită considerație” (p. 60). O asemenea concepție este, după părerea sa, nu numai ilogică, dar și nejustă, deoarece ar acorda privilegiul indivizilor care aparțin grupurilor dominante, lipsind de asemenea drepturi pe membrii grupurilor nedominante sau conferindu-le un statut subordonat. „Nu este destul pentru teoreticienii în științe politice să contempleze pur și simplu individul și societatea sau relațiile dintre persoane și stat — arată el. Este timpul pentru ei să contemple umanitatea în marea ei varietate” (p. 60).

O problemă conexă este tratată și în intervenția lui Ben Whitaker, Directorul grupului pentru problemele minorităților și membru al Subcomisiei pentru drepturile

omului, intitulată *Drepturile minorității și autodeterminarea*. După părerea sa, este necesară extinderea competențelor Comisiei Drepturilor Omului în acest domeniu, ca și instituirea unui înalt Comisar al O.N.U., care să poată acționa în sprijinul drepturilor indivizilor și minorităților, realizându-se astfel posibilitatea unor măsuri, la nivelul comunității internaționale, împotriva actelor flagrante de încălcare a unor astfel de drepturi.

Un al treilea mare grup de idei dezvoltate în cadrul dezbaterii privesc *problemele drepturilor omului legate de politica externă a S.U.A.* Unii participanți la dezbateri, ca de pildă Roberta Cohen, din Departamentul de Stat, au pus în lumină importanța concepției drepturilor omului promovată de administrația Carter în contrast cu politica pragmatică privind drepturile omului aplicată în timpul administrației precedente. Autoarea apreciază pozitiv faptul că în timpul administrației Carter a fost pus în funcțiune un adevărat aparat de lucrători responsabili cu problemele drepturilor omului, în cadrul Departamentului de Stat, evaluând aceste probleme pe plan global, pe plan regional și chiar însărcinați cu problemele privind drepturile omului în cadrul ambasadelor americane în diferite țări. „Instituționalizarea drepturilor omului în ramura executivă este un pas revoluționar în procesul de transformare a drepturilor omului ca o trăsătură permanentă a politicii externe americane” (p. 239). Sprijinitoare activă a politicii administrației Carter, autoarea recunoaște că o asemenea politică impune sacrificii ale unor priorități de ordin politic, militar și economic, promovarea unei politici a drepturilor omului putând ridica serioase probleme practice în legătură cu opțiunile de politică externă americană și relațiile S.U.A. cu diferite țări. De asemenea, Donald Frazer, fost membru al Camerei reprezentanților, în intervenția sa, subliniază nevoia unei strinse colaborări între președinte și Congres în politica drepturilor omului, apreciind că rolul Congresului trebuie privit „ca un partener, mai curînd decît ca un adversar în formularea politicii externe” (p. 252). Referindu-se la propria sa experiență de congressman, el pune în lumină importanța audierilor în fața unor comisii ale Congresului în probleme ale drepturilor omului, pentru direcționarea unor acțiuni de politică externă ale S.U.A.

O viziune interesantă este cuprinsă și în intervenția lui Tom J. Farer, profesor la Facultatea de Drept Rutgers (Camden), membru al Comisiei Interamericane a drepturilor omului și al Consiliului pentru relații externe. Acesta emite aprecieri critice cu privire la susținerea unor regimuri reacționare de către S.U.A. (așa-zisi „prieteni răi”) și a combaterii în toate cazurile a guvernelor

revoluționare sau de orientare socialistă, considerate „inamici permanenți”. După cum observă acest autor, „Frica și aversunea noastră față de mișcările marxiste ne-au ajutat să ne propulsăm într-un sprijin nediscriminat al regimurilor de dreapta, inclusiv multe dintre cele al căror comportament se caracterizează prin flagrante și repetate încălcări ale drepturilor omului” (p. 264). Richard Lillich, profesor la Universitatea din Virginia, încearcă să facă o diferență între „intervenția umanitară și „intercesiunile” cu caracter umanitar. Deși recunoaște că „intervenția” propriu-zisă cu caracter umanitar este astăzi prohibită de dreptul internațional, el admite conceptul de „intercesiune”. Însumind, după părerea sa, o serie de prestui, acțiuni cu caracter nemilitar, acțiuni diplomatice, economice, pentru a convinge anumite țări să respecte drepturile omului.

Reprezentând puncte de vedere diferite și opinii ale diferiților specialiști — în ma-

ritatea lor din S.U.A. —, implicați în problemele drepturilor omului, culegerea are meritul de a pune în lumină o serie de idei larg răspândite. În special în perioada administrației Carter, în legătură cu conceptul drepturilor omului, eficiența instrumentelor internaționale și căile de acțiune ale politicii americane. Așa cum se arată dealtfel în însăși prefata lucrării, cartea include „o diversitate de vederi”. Ea reușește, din acest punct de vedere, să ofere o imagine a varietății pozițiilor adoptate într-o problemă cu largi implicații, deși multe dintre punctele de vedere exprimate nu reușesc să depășească substanțial pozițiile oficiale ale fostei administrații S.U.A., a cărei atitudine în domeniul drepturilor omului constituie în prezent — după cum se știe — obiectul unor vii critici din partea unor personalități politice sau universitare, legate de noua administrație.

Victor Duculescu
Academia „Ștefan Gheorghiu”

Humanizm Socjalistyczny (Probleme ale umanismului socialist) — coord. Tadeusz M. Jaroszewski, Warszawa, 1980

Lucrarea *Probleme ale umanismului socialist*, apărută în cunoscuta Editură poloneză „Książka i Wiedza”, este o valoroasă culegere de studii semnate de cercetători sovietici și polonezi sub redacția prof. Tadeusz M. Jaroszewski, teoretician de prestigiu al științei politice poloneze.

După cum declară coordonatorul și redactorul responsabil al lucrării, realizatorii acestui volum și-au propus: 1. clarificarea elementelor ce alcătuiesc „diferența specifică” a umanismului marxist, față de formele umanismului premarxist și 2. „o încercare de sinteză” privind procesul concret de înfăptuire a umanismului marxist în țările socialiste.

În vederea realizării celei de-a doua laturi a scopului propus, autorii au încercat să răspundă unor reflexii teoretice, prilejuate de manifestarea unor noi fenomene în etapa actuală de dezvoltare a civilizației umane, cum sînt: problemele legate de progresele înregistrate de revoluția științifico-tehnică, aspecte ale dezvoltării științei și tehnicii în conformitate cu cerințele omului, conducerea vieții sociale și participarea cetățenilor la viața politică culturală, transmiterea informației etc.

Ținînd seama de scopul propus, autorii au structurat lucrarea în patru părți: I. *Problemele teoretice ale umanismului*; II. *Problemele umanismului în practica construcției socialiste*; III. *Aspecte ideologice-sociale ale revoluției științifico-tehnice*; IV. *Probleme privind participarea la cultură și modul socialist de viață*.

În deschiderea primei părți a volumului, prof. Jaroszewski semnează studiul *Bazele teoretice ale umanismului socialist*, în care abordează o suită de aspecte majore ale acestei problematice, între care: „umanismul abstract și umanismul real”, „omul-flintă socială”, impactul revoluției științifico-tehnice asupra omului, a personalității sale ș.a.

Trecînd în revistă diferitele interpretări ale umanismului, începînd cu epoca Renașterii, T. M. Jaroszewski evidențiază valorile fundamentale prin care umanismul socialist se diferențiază de formele sale anterioare: cucerirea puterii politice de către muncitori și țărani, desființarea exploatarei omului de către om, dezalienarea omului, participarea la conducerea societății și alte valori proprii societății socialiste care se resfrîng nemijlocit asupra umanismului acesteia. Se insistă asupra faptului că, în etapa contemporană

nu este suficientă numai simpla „afirmație generală, vagă” despre „aspirațiile omului”, ci trebuie indicate „mijloacele concrete care să facă posibilă înfăptuirea acestora”. După opinia autorului, tocmai modul de soluționare a acestei probleme divizează pe umanistii contemporani în două tabere opuse: 1. cei care „într-adevăr au în vedere binele omului” și 2. cei care, prin natura structurilor și relațiilor sociale din țările lor, se opun înfăptuirii aspirațiilor omului. Din această cauză, subliniază cu deplină îndreptățire T. M. Jarożewski, problematica umanismului constituie obiectul unor dispute atât de ascuțite între marxști și adepții diferitelor curente și tendințe ale gândirii burgheze actuale.

O importantă valoare a umanismului socialist rezidă în faptul că acesta „leagă emanciparea și dezvoltarea personalității umane de lupta pentru învingerea diferitelor forme de exploatare a omului și de alienare a sa, de stabilirea unor atări „condiții de sistem” care să ducă la creșterea „productivității sociale și culturale” a indivizilor. Cu alte cuvinte, socialismul creează toate condițiile pentru dezvoltarea armonioasă a personalității umane pe multiple planuri, „permițând fiecărui individ afirmarea plenară în cadrul societății și, totodată, participarea competentă la conducerea acesteia. T. M. Jarożewski tratează într-un amplu paragraf cea de-a doua latură a ființei umane, aceea de „ființă socială”, analizând, de pe poziții marxiste, conținutul și implicațiile acestora asupra dezvoltării sociale. Autorul se oprește, de asemenea, pe larg asupra consecințelor revoluției științifico-tehnice asupra omului contemporan.

Revoluția științifico-tehnică și, îndeosebi „computerizarea producției”, „cibernetica actuală și alte fenomene din această categorie au un impact cu precădere negativ asupra omului. Dealtfel, chiar unii autori burghezi contemporani recunosc că efectele revoluției științifico-tehnice sînt/de-a dreptul potrivnice” omului, în comparație cu cele ale revoluției industriale. Numai că aceștia „omit” să precizeze că acest lucru este valabil doar pentru țările capitaliste, în care, în ultima vreme, marii deținători de capitaluri și alte proprietăți înlocuiesc verbul „être” cu „avoir”, atunci cînd se confruntă cu probleme privind satisfacerea unor cerințe materiale și spirituale ale clasei muncitoare.

Cu deplină temei, se subliniază că, „dezvoltarea multilaterală a personalității umane reprezintă nu numai scopul umanist al socialismului, ci o condiție inseparabilă a economiei” și nu numai a acesteia: a culturii, a perfecționării relațiilor umane etc. (n.n.).

Prima parte a volumului înserează în continuare două studii: 1. *Leninismul — etapă superioară a dezvoltării umanismului marxist* în care este analizat conceptul de

umanism socialist în opera teoretică a lui V. I. Lenin, iar celălalt se ocupă de *Critica concepției structuraliste asupra omului*.

Autoarea acestui studiu, Margarita I. Ananieva din U.R.S.S., apreciază că, între fenomenele sociale care concurează în etapa actuală la creșterea interesului pentru problemele omului, „un loc deosebit îl ocupă revoluția științifico-tehnică”, a cărei influență se resimte asupra tuturor sferelor și manifestărilor ființei umane, generînd „cerința examinării temeinice a valorilor fundamentale tradiționale” și a adoptării unei poziții critice față de multe dintre acestea.

Autoarea combate concepția filozofului Claude Lévi-Strauss, întemeietorul structuralismului francez ca și a altor structuraliști occidentali: M. Foucault, R. Barthes, J. Lacane ș.a. care, după opinia sa, promovează o „concepție incoerentă despre om”. Apărut ca o reacție împotriva teoriilor subiectiviste din filozofia burgheză, structuralismul susține conceptul de „structură” ca fiind „un ansamblu de relații între elementele aceluiași sistem”. Cu alte cuvinte acest concept presupune un „înalt grad de abstractizare”.

Prima parte a cărții se încheie cu studiul profesorului Józef Grudzien, consacrat analizei umanismului creștin și a umanismului laic, concepții reflectate în documentele oficiale ale Bisericii romano-catolice contemporane.

Studiile din cea de-a doua parte a lucrării tratează o serie de aspecte ale umanismului manifestat în practica construcției socialiste: principiile umanismului în procesul de edificare a socialismului, problema omului în societatea socialistă dezvoltată, partinitatea — ca principiu al umanismului socialist, teoria și practica umanismului.

În partea a treia a lucrării sînt abordate unele aspecte ideologico-sociale ale revoluției științifico-tehnice în U.R.S.S., insistîndu-se asupra rolului și locului acesteia în etapa contemporană, a implicațiilor ei pentru oamenii muncii din țările socialiste și capitaliste. Totodată, sînt criticate o serie de teorii burgheze actuale ca: „tehnocratismul”, „societatea postindustrială”, „dezideologizarea”, „solidarismul de clasă”, „convergența” ș.a., al căror numitor comun îl constituie „dezorientarea socială, dezarmarea clasei muncitoare”, încercarea de a convinge muncitorii că „revoluția științifico-tehnică rezolvă toate problemele revoluției sociale socialiste”.

Partea a patra, cea mai mică în raport cu celelalte părți ale volumului, înserează studiile: *Categoria de valoare și modul socialist de viață*, semnat de autorul sovietic Igor Narski, și *Conștiința culturală și schimbările sociale*, elaborat de Jerzy Kossak. Prin tematica lor, aceste studii se încadrează

intr-o problemă mai largă privind „participarea la cultură” și „modul socialist de viață”.

Jerzy Kossak relevă principalele realizări ale culturii poloneze în ultimii 35 de ani apreciind că, în prezent, „au fost create bazele tehnice ale făuririi culturii socialiste corespunzătoare etapei societății socialiste dezvoltate în Polonia”.

Consacrat unei problemă majore cum este cea a umanismului, concept atît de viu disputat în etapa actuală, noul volum de studii editat în Polonia, pune la îndemina cititorilor o serie de cunoștințe privind valorile umanismului socialist în Polonia, Uniunea Sovietică și, la modul general, în alte țări socialiste.

Eugenia Ștefan
Academia „Ștefan Gheorghiu”

Jean Ziegler, *Retournez les fusiles! Manuel de sociologie d'opposition*, Paris, Edit. de Seuil, 1980

Autorul, cunoscut sociolog elvețian cu vederi de stînga, profesor la Universitatea din Geneva și deputat în parlamentul țării sale, adoptă în prezenta lucrare o poziție critică față de principalele fenomene care conferă relațiilor sociale de dominație și exploatare un profund caracter revolut, alienînd personalitatea umană. Raportînd impresionantele progrese tehnice și științifice înregistrate în societatea occidentală în epoca noastră la perpetuarea și accentuarea arbitrajului din sfera relațiilor de clasă, Jean Ziegler apreciază că depășirea acestor anacronisme reprezintă un comandament al istoriei, un rezultat necesar al acțiunii organizate și conștiente a omului. Dealtfel, convingerea autorului, ce își pune decisiv amprenta asupra mesajului întregii cărți, este că „deși nimeni nu știe încotro se îndreaptă lumea și care va fi destinul vieții umane”, este cert că „în această ultimă parte a secolului al XX-lea, și pentru prima oară în istorie, umanitatea deține instrumentele științifice, ideologice, economice necesare pentru a învinge — pe întreaga planetă — majoritatea flagelurilor — tirania, foametea, exploatarea, supramunca, maladiile — care, din toate timpurile, au chinuit viața oamenilor” (p. 13).

Cu mijloace specifice sociologiei, Jean Ziegler își propune nu numai să evidențieze cauzele acestor situații de încadrare socială și de blocaj sociouman, ci să indice și căile de acțiune pentru a le depăși.

Cartea este structurată în trei părți. Prima parte, consacrată moștenirii cultural-științifice din care se inspiră opiniile autorului, pune în lumină convergențele și deosebirile de punctele de vedere ale antecesorilor. Intitulată *Cum apare și se reproduce societatea?*, în capitolul despre menirea sociolo-

giei, Jean Ziegler expune principiile elementare ale unei sociologii de opoziție care să poată contribui eficient la dezvoltarea conștiinței și la adîncirea spiritului de dreptate ca factori ce atribuie omului forță și tărie. Acceptarea premiselor materialiste ale sociologiei constituie condiția identificării naturii strategiilor de camuflare la care recurg instituțiile metasociale și ideologiile; sociologul urmărește să înțeleagă și să explice realitatea, societatea prin ea însăși, și să determine condițiile materiale, istorice ale intereselor de clasă — economice, sociale, politice — și în acest cadru analizează sistemele simbolice la care se apelează. Principalul obiectiv al sociologiei, opinează Ziegler, „este de a critica permanent, fără încetare, cu rigoare suprastructurile, multiplele organizații ale raporturilor de producție materiale, simbolice care frînează, blochează sau paralizază creativitatea umană” (p. 31). Această misiune a sociologiei coincide cu dorința popoarelor de a fi independente, libere, fericite, precum și cu deslășirea sensului existenței sociale.

În continuare sînt dezbătute determinările societății, finalitățile și perspectivele socializării așa cum au fost înțelese și expuse de întemeietorii „Școlii de la Frankfurt” (Horkheimer, Adorno, Fromm, Marcuse ș.a.) și de adepții și prietenii acestora (G. Lukács și Ernest Bloch). Promotorii acestei școli — susține autorul — au făcut din dialectica raporturilor dintre praxiul uman și lumea în schimbare un obiect privilegiat de investigație pornind de la principiile enunțate de Marx, dar pe care le-au supus unei analize mai fine, îmbogățindu-l din experiența istorică a primei părți a secolului nostru. Una dintre constatările lor esențiale, desprinsă din faptul că rațiunea practică evoluează mai rapid decît rațiunea teoretică, analitică,

este aceea că „oamenii trăiesc sub imperiul unor ideologii depășite” (p. 41). Ca atare, în locul unei constante adaptări a teoriei în funcție de practică, aceasta din urmă este frecvent frînă de teorii false, de ideologii dictate de interesele claselor dominante.

Capitolul următor (*Care este vîrstă omului?*) se ocupă de răspunsurile furnizate de antropologii de cultură anglo-saxonă problemelor determinării complexe ale fenomenelor sociale globale și fundamentale. Primele instituții specifice omului — arată aceștia — țin de: solidaritatea grupului largit (nici o sociabilitate nu a atins dimensiunile celei umane); diviziunea muncii; interzicerea incestului; procurarea hranei în comun; organizarea producției în vederea existenței; se conchide că stratificarea socială, apariția claselor sociale reprezintă „una dintre primele cuceriri culturale remarcabile” (p. 54).

În continuare, Jean Ziegler își propune să ofere o interpretare adecvată a dialecticii complexe dintre societățile industriale și cele tradiționale. Răspunsul just la această problemă autorul consideră că îl dau adepții „noii sociologii generative” din Franța (reprezentată de R. Bastide, G. Balandier, E. Morin ș.a.). Principala teză a acestei sociologii constă în înfăptuirea unei rupturi radicale cu toate teoriile care postulează evoluția unilinară a modurilor de producție, a sistemelor simbolice, a formațiunilor sociale; pentru exponenții ei nu există societăți „dezvoltate”, „subdezvoltate”, mai mult sau mai puțin „dezvoltate” și resping existența unei ierarhii evoluționiste care plasează în vârful piramidei societatea industrială deoarece „orice organizare socială, orice sistem de proprietate, orice ideologie, orice stat, orice mod de producție, orice sistem de raporturi între națiuni etc. — sînt bune în măsura în care întăresc autonomia individului, capacitatea sa de a-și organiza viața, de a conferi sens devenirii sale și de a controla contradicțiile constitutive ale oricărei existențe” (p. 66).

Partea a doua a cărții (*Ei au așezat lanțurile pe grumazul nostru*) se concentrează asupra cauzelor inegalităților dintre oameni, dintre națiuni, ale mecanismelor complicate ale dominației ideologice dintre care statul contemporan vest-european se detașează prin amploarea și efectele sociale ale funcțiilor sale de clasă.

Autorul susține că existența colectivă a oamenilor, referindu-se la prezența conflictelor sociale și a claselor — „este marcată pretutindeni de inegalitate: o inegalitate „constitutivă” (fizică, nervoasă, bichimică) și inegalitatea „instituțională”, ultima fiind consecința firească a stratificării sociale, un produs al luptei de clasă, reprezentînd „violența structurală a unei societăți”.

Alături de aspectul material al conflictelor sociale, ideologia reprezintă, a doua latură a luptei de clasă. La origine, ideologiile corespund conceptualizării anumitor situații materiale date, ele oferă rezolvări teoretice principalelor probleme ale practicii și apar în regiuni bine delimitate în spațiu, în momente specifice ale luptei de clasă. Cu toate acestea, geneza ideologiilor nu este pe deplin conformă realității sociale: „ideologia se dezvoltă după logici relativ autonome” (p. 107), ce țin de constituirea „aparaturilor de producție ideologică” și de stocarea ideilor, cunoștințelor, simbolurilor, imaginilor, culturilor, științei din care sistemele ideologice își extrag argumente în sprijinul strategiilor pe care le apără.

Într-un capitol distinct (*Care este menirea științei?*) autorul se referă la specificitatea științei, la raporturile sale „antinomice” — după opinia lui Ziegler, — cu ideologia, care o tutelează într-un mod constrîngător. Ideologia și știința — se apreciază în carte — nu au aceeași istorie și nu dispun de un statut identic: ideologia este înainte de toate un sistem de referință pentru practica politică, economică, socială; știința transformă realitatea pe calea experimentărilor; prin urmare, ideologii modifică ideile, iar oamenii de știință schimbă realitatea. Pe de altă parte, raporturile dintre știință și ideologie ridică o multitudine de probleme: aceste relații sînt cînd conflictuale, cînd complementare; ideologia orientează problemele care stau în fața științei, criteriile de distingere a ideologiilor și a științei nu sînt universale sau etnocentriste; începînd din secolul trecut și mai ales în prezent, știința se bucură de o deosebită apreciere din partea oamenilor de decizie; știința, spre deosebire de ideologie, dispune în acțiunea ei asupra realității de instrumente conceptuale, de tehnici de verificare a rezultatelor.

În încheierea părții a doua, J. Ziegler se ocupă de mecanismele alienării. În Europa — susține autorul — există două analize remarcabile asupra alienării, una pe care o datorăm lui Marx, în spiritul ultimei jumătăți a secolului trecut, alta elaborată de Roger Bastide, în lumina experienței anilor 1950 cînd sistemul capitalist mondial se reorganiza, se restructura, își redescoperea resurse. Societatea occidentală de plată trăiește din acest moment sub dominația conștiinței omogenizării sale deoarece alienarea este aproape desăvîrșită, afectînd toate clasele și stările de spirit corespunzătoare acestora. „Asupritorii o suportă ca și cei dominați. Adesea, cei ce înșală sînt cei dinți înșelați” (p. 134).

Ultima parte a lucrării (*Să distrugem statul*) se ocupă cu precădere — dar nu exclusiv — de problematica distinctă a statului specific țărilor „lumii a treia”, unde se manifestă ca „o fortăreață” în fața agresiunii pu-

terilor imperialiste. După o incursiune în istoria statului, în general, autorul se oprește asupra statului contemporan care este apreciat drept punctul culminant al unui proces ce a durat mai multe secole și care în capitalism are un pronunțat caracter coercitiv și dispune de o ideologie universalistă pentru a legitima, perpetua și amplifica puterea de clasă a burgheziei.

Capitolul intitulat *Statul — armă a celor săraci?* exprimă principiile de bază ale teoriei materialist-istorice asupra acestei instituții centrale a oricărui sistem politic și arată că pretutindeni unde se manifestă ca „mașină de dominație a burgheziei” asigură ierarhia de conducere din uzine, inechitatea raporturilor salariale, discriminarea socială, supunerea popoarelor extraeuropene față de țările puternic industrializate. În continuare, capitolul *Statul — sprijin al celor slabi?* se referă la necesitatea acestei instituții, generalizate astăzi în lume, la rolul ei indispensabil în lupta de eliberare națională. În epoca contemporană — precizează autorul — „o formațiune socială nu se poate afirma decît constituindu-se în stat” (p. 189).

Statul apărut în lupta anticolonială și ant imperialistă se distinge de statul clasic burghez: în Africa neagră, de exemplu, statul — dar nu numai acesta — concurează la edificarea națiunii — „o sinteză nouă, superioară care conferă unor populații alienate, analfabete, o identitate proprie, un sens precis istoriei lor (...). Acest tip de stat reprezintă fortăreața națiunii împotriva agresiunii — ideologice, economice, militare, — a puterilor străine” (p. 197).

Ultimul capitol, sugestiv denumit *O utopie — moartea statului* se referă la teoriile deformate din ultima vreme care prezic, prevăd, indică necesitatea dispariției, a distrugerii statului, ca modalitate de a elimina orice asuprire, orice ierarhie și dependență. Menționind că dezbaterile actuale asupra rolului și perspectivelor statului sînt multiple și se întreprind de pe poziții diferite, cu argumente și cu proiecte de schimbare variate, autorul apreciază caracterul indispensabil al acestei instituții în etapa actuală și în viitor.

În considerațiile finale, Jean Ziegler menționează că acest „manual de sociologie” este — în esență — dominat de drama epocii noastre, de imperialism, de dominație pe care acesta o exercită asupra națiunilor din emisfera sudică și, ca atare, urmărește să descifreze unele modalități de a combate, cu mijloace specifice științei, angajată prin natura ei, gravele anomalii menționate.

În ansamblu, autorul prezentei cărți ne propune spre reflecție o serie de ipoteze, aprecieri și concluzii — multe dintre ele pe deplin argumentate și demonstrate, altele aflate doar în stadiul unor enunțuri ce-și așteaptă deplina confirmare — din optica ideologică și politică a forțelor de stînga care face lectura utilă. În paginile acestui studiu cititorul are prilejul să ia cunoștință cu numeroase aprecieri de ordin conceptual și metodologic ce se înscriu în dialogul critic și constructiv cu diferite orientări științifice și ideologice contemporane.

Constantin Nica
Academia „Ștefan Gheorghiu”

PSIHLOGIE SOCIALĂ

Psihologia muncii industriale,

București, Edit. Academiei, 1981

În seria sintezelor de psihologie contemporană a apărut volumul intitulat *Psihologia muncii industriale*, un tratat a cărui lipsă în perimetrul literaturii de specialitate se resimțea de multă vreme. Lucrarea are ca autori pe mulți dintre cei mai reputați specialiști ai domeniului, fiind alcătuită de un colectiv format și dirijat de secția de profil a ASSP, din a cărui conducere fac parte: Gh. Iosif și C. Botez (coordonatori), iar ca membri V. Ceaușu, G. Dan-Spinoiu, El. Popescu și P. Pufan.

Noul volum, al doilea în ordinea de apariție, editat după cel intitulat *Probleme fundamentale ale psihologiei* (1981), este un tratat în sensul cel mai bun al cuvîntului și satisface pe deplin așteptările. Beneficiind de participarea unui colectiv larg, alcătuit din cadre didactice universitare, cercetători științifici, conducători de colective operative din întreprinderi și centrale industriale, specialiști în psihologia muncii, lucrarea își centrează efortul constructiv și explicativ pe problematica factorului uman, în contextul

interacțiunilor dintre oameni și sistemele complexe socio-tehnice.

Structura lucrării se ordonează în patru mari părți: I. *Psihologia muncii și sistemele industriale* (cap. I); II. *Sistemul industrial și activitatea omului* (cap. II–VII); III. *Dezadaptarea omului în muncă* (cap. VIII–IX) și IV. *Optimizarea sistemului industrial* (cap. X–XV).

Prima parte a lucrării (cap. I, avînd ca autori pe C. Botez, P. Pufan și Gh. Iosif), își propune să lămurească bazele generale ale disciplinei aducînd o serie de clarificări conceptuale necesare. În acest sens, se accentuează asupra ideii că psihologia muncii nu trebuie privită în mod restrictiv, doar ca ramură a psihologiei aplicate, ea fiind privită ca o disciplină atît cu valențe de știință fundamentală cît și aplicată.

Ocupîndu-se cu „studiul fenomenelor și particularităților psihice implicate în activitatea de muncă a omului” (p. 15), „observînd, descriînd și explicînd mecanismele organizatoare ale comportamentului oamenilor în procesul de muncă” (p. 16), obiectivele psihologiei muncii vizează o arie problematică largă: ameliorarea securității muncii, diminuarea suprasolicitării, reducerea absenteismului și fluctuațiilor, optimizarea producției sub aspect cantitativ și calitativ, ridicarea gradului de fiabilitate, creșterea satisfacției, a confortului ș.a. De aici și zonele de interferență ale cîmpurilor psihologiei muncii (orientarea școlară și profesională, formarea profesională, psihologia inginerescă, economică etc.), cu principalele discipline psihologice (ergonomia, fiziologia și medicina muncii, antropometria, sociologia muncii ș.a.).

Partea a II-a, destinată studiului modelelor și tehnicilor de relaționare a sistemului activității umane cu cele tehnice-industriale, cuprinde o arie largă de probleme, dintre care unele controversate. Un capitol important este cel privitor la *Munca în contextul sistemului oameni – mașini – mediu* (autori: Gh. Iosif, El. Popescu și V. Ceaușu), care prin paradigmele sale structurale și funcționale, îl introduce pe cititor în dificila și inepuizabila rețea a circuitelor cu buclă de tip cibernetic, ce definesc tipul sistemului, calitatea lui de a fi închis sau deschis, ierarhizat sau nu, simplu sau complex. Dintre ele, sistemul complex constituie realitatea cea mai pregnantă, căci el exprimă o realitate plurală, definind cel mai bine substanța noțiunii de organizare a relațiilor de muncă și de fiabilitate. Pe această bază se face o distincție operantă, mai puțin întîlnită în literatura de specialitate, între caracteristicile sistemului, pe de o parte (scopuri, intrări, ieșiri, legături, comunicații, structură, funcții, componente ș.a.) și proprietățile acestuia (înțelșe atît ca cerințe fundamentale tehnico-economice și so-

ciale cum sînt adaptabilitatea, stabilitatea, fiabilitatea, cît și drept criterii de evaluare, între care menționăm rentabilitatea, productivitatea, securitatea ș.a.).

Dar veriga care exprimă cel mai bine esența oricărui sistem socio-tehnic este omul privit într-o triplă ipostază: subiect, instrument și beneficiar, a cărei rezultantă asigură atingerea unui nivel ridicat de eficiență în procesul muncii. Sintetizînd această idee, autorii subliniază faptul că „produsul muncii are atributul valorii în măsura în care îngăduie omului să participe la obținerea lui sub tripla ipostază: de autor, instrument și beneficiar” (p. 65). Aceasta nu înseamnă însă că omul se distribuie egal în sistemul muncii, deoarece omul, ca subiect, depășește sistemul prin însuși faptul că îl creează, aspectul de angajare putînd crea și o serie de disfuncții în sistem. O altă contribuție a autorilor constă în distincția făcută între noțiunea *sarcină*, definită la nivelul exigențelor sistemului, și cea de *activitate*, definită la nivelul conduitei individului și a cărei structură ar urma descreșcătoare traiectoria funcție-sarcină-operație, cu toate implicațiile firești asupra caracteristicilor postului de muncă.

În cap. al III-lea, *Metode și tehnici de studiu al activității de muncă* (autori Gh. Iosif, P. Ene) ni se oferă informații pertinente privitoare la investigarea activității de muncă, atît în contextele concrete ale muncii industriale, cît și în contextele mai generale. Aceeași viziune sistemică este întîlnită și în cap. al IV-lea intitulat *Analiza activității umane în sistemele industriale* (autori El. Popescu și Gh. Iosif), capitol în care opțiunea autorilor pentru modelul funcțiilor informaționale și operaționale aduce claritate, rigoare dar și noi deschideri spre abordări aplicative interesante.

Plasarea omului drept centru al eficienței sistemelor socio-tehnice constituie temeiul dezvoltării unui dens și interesant capitol, al V-lea, intitulat *Personalitatea și munca* (autori C. Botez, M. Mamali, Z. Weintraub), în care dialogul autorilor cu principalele teorii și curente despre personalitate creează baze strategice pentru unele precizări și opțiuni metodologice de certă valoare, dintre care menționăm, în primul rînd, accentul pus pe zonele interdisciplinare ale psihologiei sociale și diferențiale, și pe noțiuni cum sînt: integrare, adaptare, prognoză, satisfacție, reușită, motivație, expectanță, atitudini, performanțe, creativitate etc.

Omul nu poate fi însă rupt de țesătura relațiilor sociale în și prin care se definește ca subiect. În această idee sînt conturate dimensiunile unui capitol distinct, al VI-lea, privitor la *Grupa de muncă* (autori G. Dan-Spinoiu, L. Gherguț, A. Neculau și M. Zlate),

în care apar analize conceptuale de mare acuratețe lingvistică, modele operaționale de proiectare și structurare posibilă a grupelor de muncă, seturi de strategii vizând dirijarea competentă a acestora etc. în scopul surprinderii dinamicii relațiilor și interrelațiilor umane în grup.

Ar fi suficient explicată relația om-mașină-produs dacă nu s-ar lua în considerare acele interacțiuni care permit evaluarea performanței umane? Răspunsul detaliat și argumentat îl găsim în cap. al VII-lea, *Evaluarea performanței umane* (autori V. Ceaușu și H. Pitariu), unde se menționează că „... orice intervenție vizând modificarea într-un sens sau altul a randamentului, a produsului muncii este condiționată de evaluarea performanței umane care ar putea fi considerată drept acea parte din produs care se datorește direct și exclusiv omului” (p. 186). De aici, necesitatea identificării unor criterii și metode de evaluare a performanțelor.

În jocul interacțiunii dintre funcțiile de organizare și conducere (exterioare în esență) și cele de adaptare (vizind mecanisme interne) se nasc cele mai sensibile probleme a căror rezonanță teoretică și practică se regăsește în partea a III-a a lucrării, intitulată sugestiv *Dezadaptarea omului în muncă*. Cele două capitole ale acestei părți, deși se succed într-o ordine logică, oarecum inversă decît ne-am fi așteptat, au ca obiect „formele și efectele dezadaptării” (cap. VIII, autori V. Ceaușu, Z. Bogáthy, I. P. Vasilescu, G. Pătru, M. Boloș și C. D. Blaj) și „cauzele manifestărilor de dezadaptare” (cap. IX, autori V. Ceaușu, M. Mamali și M. Boloș).

Inventarul principalelor consecințe ale adaptării este plasat în zona cîtorva ramuri industriale (siderurgice, chimice, energetică, transporturi feroviare, auto, aviație) acolo unde, de fapt, se pot petrece cele mai multe accidente de muncă. Prin aceasta valoarea exemplificatoare și persuasivă a datelor este deosebit de relevantă, fiind întregită de infor-

mațiile care vizează, pe de o parte, cauzele psihologice, ale dezadaptării, și pe de alta, strategiile operaționale de tip preventiv.

Partea a IV-a a tratatului este destinată problemei optimizării sistemului industrial. Dezvoltată pe parcursul a 6 capitole, mai mici ca dimensiuni, această parte reușește să ofere o imagine clară asupra cîtorva dintre cele mai incitante și actuale probleme ale psihologiei muncii. Astfel, se pot identifica orice probleme referitoare la: *Orientarea și selecția profesională* (cap. X, autori P. Pufan, Z. Weintraub, H. Pitariu, Z. Bogáthy, M. Mamali, N. Radu Rădulescu, Gh. Pătru, N. Jurcă, V. Ceaușu, M. Boloș și C. D. Blaj), *Pregătirea profesională* (cap. XI, autori Gh. Iosif, P. Pufan, G. Zbăganu și H. Pitariu), *Cerințele locului de muncă* (cap. XII, autori El. Popescu, Gh. Iosif și P. Ene), *Organizarea și conducerea întreprinderii* (cap. XIII, autori S. Tudor, A. Tabachi, I. Petrescu, N. Radu Rădulescu), *Valorificarea produselor muncii, factor de reglare a sistemului industrial* (cap. XIV, autor I. Prună), *Asistență psihologică în procesul muncii* (cap. XV, autori Z. Bogáthy, V. Ceaușu, G. Dan-Spinoiu, Gh. Iosif, P. Pufan).

Lucrarea are, în ansamblul ei, o mare calitate: experiența și cercetările personale ale autorilor români sînt bine integrate, armonizate și articulate cu experiența și rezultatele de cercetare științifică pe plan mondial. Deși impresionantă ca întindere, bibliografia ar fi cerut, după opinia noastră, o mai atentă selecție, pentru a acoperi zone lingvistice și geografice cît mai largi și, desigur, autori cu prestigiu în domeniu.

Un asemenea tratat va fi util psihologilor, sociologilor din întreprinderi, serviciilor de personal, învățămînt și pregătire a forței de muncă, a celor ce se ocupă cu protecția muncii, precum și altor categorii de personal.

Dr. Ioan Neacșu

Universitatea București

Constantin Atanasiu, *Eseu despre educația ostășească*, București, Edit. militară, 1979

O constantă a operei scriitoricești a autorului, general-maior în retragere Constantin Atanasiu, lucrarea la care ne vom referi în continuare exprimă un adevărat continuum științific în domeniul psihologiei sociale. Avînd experiența a două războaie mondiale, utili-

zînd cuceriri ale științei educative moderne, autorul nu numai că se dovedește un erudit în materie, demonstrează o „tină” înflăcărare la cele peste opt decenii. Cartea la care ne referim este rezultatul unei ample investigații științifice cu profunde accente polito-

logice, sociologice și psihologice. Pentru prima dată în literatura noastră psihosociologică apare o lucrare care învează, într-o manieră pedagogică, metodologia educației ostășești. Deși intitulată simplă *Eseu despre educația ostășească* lucrarea la care facem referire, reprezintă o adevărată valorificare a cunoștințelor teoretice, dar, mai ales, practice ale autorului în domeniul atât de complex al teoriei educației militare și un adevărat îndrumar pentru generațiile prezente și viitoare privind aplicarea entropiei în domeniul militar.

Remarcăm, de asemenea, originalitatea concepției autorului privind educația militară, pentru conturarea militarului armatei noastre ca personalitate multilateral dezvoltată.

Autorul dă o remarcabilă interpretare educației ostășești contemporane, folosindu-se de rezultatele obținute de științele moderne cum ar fi: informatica, cibernetica, biopsihologia, sociologia educației etc. În acest sens în paginile cărții întâlnim o ardentă și convingătoare pledoarie pentru folosirea rezultatelor științei în activitatea de educare politică și ostășească a militarilor armatei noastre. Dovedind o capacitate analitică și însoțită concomitent de argumente științifice, autorul ne face cunoscută concepția sa „acționalistă” exprimată în ultimă instanță prin efectele activității de educare a militarilor.

Specificitatea concepției sale privind activitatea de educație politică și ostășească o regăsim, ca o concluzie în afirmația: „Un om de acțiune trebuie să fie instruit, educat și capacit. Aceasta înseamnă o putere complexă, integratoare, gata a se dezlănți pentru afirmarea personalității” (p. 205).

Primul capitol al lucrării prezintă, pe larg, legătura dialectică dintre educație și întreaga activitate socială, intercondiționările rezultate între multitudinea cunoștințelor dobândite de ființa umană de-a lungul anilor și rezultatele activității cotidiene. Activitatea conștientă înrădăcinată de scopurile politice și social-economice, de normele de conduită ale societății socialiste capătă astfel caracter aplicativ cât și prospectiv, previzionar pentru preîntâmpinarea viitorului și adoptarea celor mai corespunzătoare măsuri. O asemenea abordare obligă la o evaluare și „reevaluare” a însăși conceptului de educație ostășească, formarea personalității militarului exprimând o direcție educativă, o modalitate de afirmare a tuturor potențelor sale creatoare. În armată, activitatea educativă formează coeziunea internă a ostașilor, motivațiile lăuntrice cu un profund caracter colectiv pentru apărarea ființei umane sub tricolorul patriei. Acțiunea educativă este instituționalizată prin adoptarea Legii nr. 14/1972 care are la bază principiul doctrinar „Apărarea

patriei este cauză și operă ale întregului popor”, iar armata este parte integrantă a operei de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Capitolul *Educația militară în contemporaneitatea socială*, ne prezintă actul educațional, în armată, în contextul marilor schimbări ce au loc în societatea noastră, în lumea contemporană influențată tot mai mult de revoluția tehnico-științifică. În concepția autorului, știința și arta educației trebuie să descopere noi principii și metode psihopedagogice de sensibilizare și dinamizare a ființei umane. Pledoaria autorului pentru imbinarea teoriei cu practica, pentru nou este reprezentată prin relația subiect-mediu, raportul educator-mijloacele educaționale și tehnica audio-vizuală folosită în munca de formare a generațiilor de apărători, interdependența dintre toate formele specializate de educație. În același timp este prezentată necesitatea continuității pregătirii dobândite în viața civilă, condiția militară și conținutul educațional care se realizează pe toată durata stagiului militar, ideea care trebuie să călăuzească pe toți cei care sînt preocupați de educația ostășească a generațiilor tinere.

Capitolul *Umanul în desăvîșirea ostășească* analizează dinamismul uman prin prisma conexiunii psihosociale, a stărilor în devenire proprii vieții și educației militare. Plecînd de la considerentul că dinamismul ființei umane este influențat direct de conexiunea psihosocială, sînt prezentate unele stări tensionale ca fenomene și procese ce au loc și se dezvoltă în ființa umană. Perturbațiile interne sînt considerate de autor deformații funcționale ale umanului, ale căderilor lente sau bruște de potențial psihic, ale comportamentului militar în general, cit și pe timpul executării unor misiuni. Pornind de la concepția partidului nostru privind apărarea patriei ca operă a întregului popor autorul încearcă și demonstrează cu argumente viabile, credibile și totodată științifice, că atât curajul cit și eroismul nu sînt posibile decît în condițiile unui consum psihic ridicat care este direct influențat de gradul de instruire și conștientizare și mai puțin de nivelul dotării tehnice a unităților și subunităților, de numărul agresorului.

În capitolul *Estimarea exactă în pedagogia socială*, autorul evidențiază contribuția matematicii, a sistemelor informaționale, a informaticii și ciberneticii în educație. Matematizarea educației este, în concepția autorului, mijlocul de cuprindere prin abstractizare și simbolizare a fenomenelor și proceselor educaționale, de realizare a saltului calitativ în formarea umanului, vizînd nu atât o inventariere „arhivistă” a cunoștințelor sale, cit o implementare directă în faptul educațional militar contemporan. Matematizarea procesului

educațional asigură o viziune cuantificabilă, care apare ca o necesitate a domeniului psihosocial, teoria multilor reprezentând o nouă tate în domeniul militar care contribuie la eficientizarea randamentului educativ.

Un loc aparte a fost acordat într-un capitol *Entropiei și practicii educaționale*, dezbatând problema depășirii greutăților ce se pot ivi în calea procesului educațional formativ (explozia informațională, ritmul accelerat al dezvoltării tehnicii contemporane și necesitatea însușirii unui volum cit mai mare de cunoștințe etc.).

Pornind de la concepția de bază a entropiei, ca valoare a unei probabilități de stare moleculară a energiei termice, și o anumită stare fizico-chimică aplicată și extinsă în domeniul educațional, autorul introduce în formula entropiei elementele: capacitatea inițială specifică fiecăruia; tensionarea cu dereglările provocate de evenimentul cu care se dialoghează; efectul entropie asupra capacității subiectului. În concepția autorului munca de educație, procesul de formare a omului învinge obstacolele inerente marilor prefaceri ale epocii noastre. În acest sens, autorul pledează pentru o cunoaștere mai complexă a omului, a posibilităților sale, folosind prezentările grafice a buclelor entropice care vin să întărească concepția ondulatorie a energiei psihice.

Semnificativă pentru personalitatea și erudiția autorului este abordarea capitolului *Adaptarea* în care sunt prezentate, în mod succesiv, procesele ce duc la adaptarea și integrarea umană, problemele readaptării, viteza de adaptare și problematizarea educațională a comenzii și a ordinului. Într-o accepțiune nouă este prezentată corelația dintre educație și știința modernă, influența ciberneticii și informaticii asupra formării deprinderilor operaționale ale gândirii pe baza volumului mereu crescând al informațiilor. Totodată, este prezentată relația funcțională dintre tinerul militar și factorii educaționali: comandant-educator; viața militară (mediu); armamentul ca mijloc de acțiune și luptă (universul tactic), unde „Acumulările cantitative realizate de-a lungul formelor și mijloacelor prezentate se materializează în dezvoltarea în spirală a personalității și integrarea comportamentală a individului” (p. 131).

Capitolul *Bărbăția ostășească* se constituie ca o parte distinctă și prezintă activitatea pedagogică a cadrelor militare cu tinerii încorporați, supuși familiarizării cu mediul ostășesc, al disciplinei și vigoarei bărbătești.

Prin câteva argumente autorul pledează pentru ca pe timpul relativ scurt de efectuare a stagiului militar, cadrele militare să dovedească apropiere, cunoaștere rapidă și fidelă a tinerilor militari, promovându-se empatia pentru cunoaștere reciprocă, trăirea și acțiunea simultană a ofiterului și subordonaților săi. Ca o școală în care tinerul își continuă activitatea pe un plan superior de înțelegere a fenomenelor și proceselor ce au loc în perioada satisfacerii stagiului militar, cazarma constituie, totodată, și un prilej de consolidare a personalității sale, de formare a convingerilor și deprinderilor de apărător al patriei socialiste. Se remarcă pledoaria caldă a autorului pentru ca întregul proces educativ să fie destinat afirmării depline a bărbăției ostășești, pentru îndeplinirea misiunii ordonate de apărare a patriei sau de participare la dezvoltarea economică a tuturor județelor țării.

Ilustrativ pentru întregul său comportament cognitiv-intuitiv și (probabil) practic este modul în care generalul-maior în retragere C. Atanasiu combate formele și metodele rigide de disciplină a potențialului uman, înlăturarea aspectelor formale și de moment ale disciplinei severe, nonconștiente. Disciplina, este privită, pe drept cuvânt, ca rezultatul conștientizării subiecților aflați într-o continuă și dinamică transformare, pe măsura mutațiilor ce au loc în structura socială a țării în întreaga activitate economică socială, în întregul sistem democratic al țării noastre. Totodată, sînt redată și aspectele tovarășiei ostășești, ale omogenizării colectivelor de ostași, ca urmare a identificării telurilor acestora, pentru a acționa într-o unitate deplină prin eforturi sporite pe tărîm fizic și intelectual, antrenamentele științifice și pedagogice programate de afirmare a bărbăției ostășești.

Lucrarea *Eseu despre educația ostășească* este o contribuție însemnată la dezvoltarea pedagogiei militare pentru formarea și educarea generațiilor de ostași în spiritul și în concordanță cu marile transformări social-economice, politice și spirituale ce au loc în țara noastră. Utilă atât pentru educatorii militari cît și pentru cei care acționează în pregătirea populației pentru apărarea patriei, o recomandăm cu căldură cititorilor, care vor regăsi în paginile cărții idei cotidlene, sugestii interesante pentru sporirea eficacității educației patriotice a tuturor cetățenilor patriei noastre.

dr. Dumitru Curuz, Marin Dumitru
Consiliul de Stat a fost instituit în timpul

„Revue française de sciences politique”, Paris, Presses de la Fondation nationale de sciences politique, nr. 2, 1981

Publicație a Fundației naționale de științe politice și a Asociației franceze de știință politică la care își dă concursul și Centrul național de cercetare științifică, „Revista franceză de științe politice” constituie prin cele șase apariții ale sale anuale unul din principalele instrumente de documentare și informare în științele politice.

În numărul din aprilie 1981, găsim un sumar interesant care cuprinde articole cu o tematică variată ce trezesc îndeosebi interesul sociologului, precum și note și informații bibliografice, care, prin bogăția informațională și prin judicioasa grupare tematică, oferă informații precise și documentate pentru cei cu preocupări în științele politice.

Primul articol, *Controlul cultural și geneza statului*, semnat de Bertrand Badie, își propune să examineze componentele codului cultural care a favorizat formarea statului. Autorul pornește de la premisa că, departe de a fi o instituție universală cu o raționalitate autonomă, statul trebuie văzut ca un fapt social, ca un produs al unei istorii specifice a anumitor societăți. Împrejurările apariției și dezvoltării sale sunt legate deci de crizele care au afectat aceste societăți, dar și de modelele culturale care structurau aceste societăți, care le controlau transformarea și care influențau asupra elaborării structurilor statale.

Este analizat îndeosebi rolul pe care l-a jucat cultura creștină în definirea puterii, a statului politic și a relațiilor sale cu celelalte sisteme sociale. De asemenea, se încearcă să se determine raportul care s-a stabilit mai târziu între avântul Reformei și regresul sau chiar stagnarea puterii statale în cadrul acestor societăți. „Analiza culturalistă — spune autorul — nu poate deci pretinde să furnizeze o explicație exhaustivă a apariției statului. În schimb, ea poate permite sociologului să explice de ce, în fața unei crize date, anumite societăți medievale au fost nevoite să reacționeze în termeni politici, să găsească o soluție de tip statal și să modifice, în funcție de aceasta, organizarea sistemului lor cultural și chiar unele orientări ale acestuia.

Articolul *Crearea Comisariatului pentru energie atomică*, semnat de Aline Coutrot, prezintă importanța pe care a avut-o crearea

Comisariatului pentru energie atomică (C.E.A.) în cadrul politicii de modernizare întreprinsă de Franța imediat după eliberare. Crearea lui a fost expresia voinței generalului de Gaulle de a readuce Franța în rîndul națiunilor celor mai importante prin posedarea armei atomice. Studiarea procesului decizional scoate în evidență rolul decisiv pe care l-a jucat un număr mic de oameni, dintre cei mai competenți în domeniul științific și tehnologic, a căror muncă s-a desfășurat în cel mai mare secret. Înainte de a fi echipă de conducere a C.E.A. ei au fost inițiatorii acestui proiect, creatorii lui.

Rezultatele unei anchete întreprinse în rîndul cititorilor revistei „Faire” sînt analizate de către Dominique Mehl în articolul *Profilul noii stîngi*. Rezultatele anchetei dau posibilitatea conturării profilului sociologic al curentului rocardian, revista „Faire” fiind purtătoarea de cuvînt a unui curent al Partidului socialist ce preconizează o schimbare socială fundamentală prin descentralizare, participare și democratizarea vieții locale.

Potrivit anchetei, cititorii acestei reviste fac parte dintr-o categorie cu un înalt statut social, care, fără a se confunda cu elita conducătoare, se situează în sferele înalte ale structurii sociale, fiind vorba de indivizi bine integrați pe plan profesional și în plină ascensiune socială. Avînd un nivel de consum ridicat, manifestînd atașament față de munca lor, declarîndu-se mulțumiți de ansamblul condițiilor de locuit și de modul lor de viață, dorința de schimbare este rar întîlnită, iar în cazul în care această dorință apare, ea este mai frecventă la femei și la persoanele în vîrstă.

O altă latură semnificativă a acestei categorii sociale o constituie militantisul intens atît la nivel politic cît și la nivel sindical și asociativ. Ancheta a scos în evidență corelația care există între nivelul angajării și cel al integrării sociale: cei mai angajați sînt aceia care se bucură de situații profesionale și de tipuri de consum dintre cele mai satisfăcătoare.

O altă analiză a electoratului ecologist la alegerile legislative din 1978 este întreprinsă de Daniel Boy în studiul său, *Votul eco-*

gîst în 1978. Ecologismul reprezintă în Franța o forță politică care în ultimii ani își face simțită prezența la toate alegerile. Prin faptul însă, că refuză să admită anumite reguli ale jocului politic, această „nouă mișcare socială” rezistă în fața metodelor de analiză politică obișnuite. Obiectul acestei cercetări este de a lămuri o parte dintre aceste incertitudini, analizîndu-se o populație care exprimă o anumită afinitate cu ecologismul. Nu sînt studiați aici militanții sau activiștii ai ecologismului ci persoane care declară că au votat pentru un candidat ecologist în alegerile legislative din 1978 sau care „sînt apropiate” de mișcarea ecologistă. În al doilea rînd, sînt analizate caracteristicile socio-culturale ale electoratului ecologist.

În ciuda neutralității sale politice afirmate, prin această cercetare se încearcă să se răspundă la cîteva întrebări esențiale: *putem recunoaște în acest electoral anumite semne de apartenență la familiile politice de dreapta sau de stînga? ce atitudini politice sau culturale fundamentează originalitatea acestei populații? și, în sfîrșit, care este specificul social, economic sau cultural al trăsăturilor care definesc alegătorul ecologist?*

În ultimul studiu, *Opoziții locale în fața proiectului de echipare*, Alexandre Nicolon semnalează înmulțirea numărului opozițiilor locale precum și amploarea acestor opoziții în fața proiectelor de amenajare și dotare fapt care a determinat ca ele să fie considerate

drept fenomene cu o profundă semnificație socială. Pornind de la cîteva analize de caz, autorul încearcă să răspundă la următoarele întrebări: *care sînt cei care se opun? care sînt cauzele psihologice ale acestor opoziții? cum se structurează ele?*, dîncolo de obiectul imediat al fiecărui conflict, *pot fi reperate mize sociale fundamentale?* Analizele scot în evidență faptul că, dîncolo de temele apărării mediului și a cadrului vieții, aceste mișcări fac dovada unei mari eterogenități a grupurilor sociale, a motivațiilor, a obiectivelor și a strategiilor. În cadrul acestei diversități, autorul acordă o importanță deosebită „componentei militante” ce apare în sinul păturilor mijlocii, componentă ce găsește în aceste conflicte prilejul de a exprima, în același timp, refuzul său față de un anumit tip de industrializare și aspirațiile sale către o societate mai rațională.

Numărul din aprilie al revistei pe care o prezentăm mai cuprinde o bogată rubrică cu „Note bibliografice” asupra celor mai recente lucrări de specialitate apărute în Franța, acordînd, în același timp, un spațiu considerabil informațiilor bibliografice, care, grupate tematic, vin în ajutorul celor interesați în studierea, atît de diversificată, a problematicei științelor politice.

Letiția Golici-Letea
Academia „Ștefan Gheorghiu”

„Études et documents” (Conseil d'état, 1979 — 1980), nr. 31, Paris, Imprimerie nationale, 1980

Consiliul de stat al Franței editează o interesantă și amplă publicație sub titlul „Études et documents” ajunsă acum la nr. 31, număr ce se referă la perioada anilor 1979—1980. Încercăm în aceste pagini să prezentăm conținutul acestui ultim număr, convinși fiind că în felul acesta vom veni în sprijinul acelor care se interesează de problemele jurisdicției administrative, de problemele guvernării și justiției în general. Înțelegerea conținutului și finalității acestei publicații, cu totul inedite, reclamă, în opinia noastră, unele explicații asupra Consiliului de Stat francez însuși, o privire comparativă cu instituțiile similare (fie și numai ca denumire) din alte sisteme de drept.

Consiliul de Stat este un organ specific sistemului francez¹, el realizează jurisdicția

¹ Spunem aceasta, avînd în vedere apariția acestui organ pentru prima dată în Franța, cu o anumită natură juridică, păstrată în linii generale și astăzi. Ulterior organe cu denumirea de Consiliu de Stat au fost create și în alte state cu o natură asemănătoare celui francez (organ suprem administrativ jurisdicțional) sau cu altă natură ca, de exemplu, în țările socialiste unde, de regulă, Consiliul de Stat este un organ suprem al puterii de stat (în R. P. Chineză, prin Consiliul de Stat se desemnează guvernul). La noi pentru prima dată Consiliul de Stat a fost instituit în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza prin Legea din 22 august 1864 în același sens cu cel fran-

supremă în materie administrativă și reprezintă o creație a revoluției franceze, care (în anul VIII) a reorganizat vechiul Consiliu al regelui. De atunci el „a subzistat sub toate regimurile politice”² din Franța, fiind și în prezent un organism de bază al aparatului de stat. Este de reținut că, prin structura sa organizatorică cit și prin competența sa, Consiliul de Stat francez se prezintă și ca un organ administrativ, după M. Hauriou el ar fi „în primul rînd un consiliu administrativ”³, „Consiliul administrativ al șefului de stat”, cum se exprimă H. Berthélemy⁴.

Tocmai de aceea, președintele Consiliului de Stat este, de drept, primul ministru. Natura sa complexă, administrativ-jurisdicțională explică de ce în cursurile de drept administrativ francez, mai ales în cele din perioada clasică, materia Consiliului de Stat este tratată în cadrul capitolului consacrat organelor administrative de interes general (alături de președintele republicii, ministere și de administrația regională) cit și în cadrul părții consacrate jurisdicției administrative sau contenciosului administrativ. Se poate spune că întreaga istorie post revoluționară a Franței (după 1789) este, într-un anumit sens, istoria Consiliului de Stat, marcată de discuțiile dintre doctrină și jurisprudență atît pentru delimitarea rolului său de organ administrativ și, respectiv jurisdicțional, cit și, mai ales, pentru delimitarea competenței sale jurisdicționale de cea a organelor judecătorești obișnuite (de drept comun). Elementul central al acestei dispute l-a reprezentat „celebra distincție a actelor administrative, în acte de autoritate și de gestiune”⁵, precum și problema primatului normelor aplicabile administrației: dreptul comun (dreptul civil) sau dreptul exorbitant (dreptul public).

Credem, totodată, că este util a informa aici, pe cititorul de o altă specialitate decît cea juridică, că sistemul Consiliului de Stat este unul din sistemele fundamentale ale Con-

cez, organ care a rezistat numai doi ani, pînă la Constituția din 1866. Denumirea de Consiliu de Stat este reintrodusă abia în 1961, cînd Prezidiul Marii Adunări Naționale devine Consiliu de Stat — organ suprem al puterii de stat cu activitate permanentă, subordonată Marii Adunări Naționale.

² Maurice Hauriou, *Précis élémentaire de droit administratif*, Paris, Librairie de Recueil Sirey, 1930.

³ *Ibidem*, p. 70.

⁴ H. Berthélemy, *Traité élémentaire de droit administratif*, Paris, Librairie Arthur Rousseau, 1926, p. 144.

⁵ Vezi pe larg asupra acestei probleme C. Ravinescu, *Contenciosul administrativ român*, București, 1936, p. 58 și urm.

contenciosului administrativ, cel de-al doilea fiind sistemul anglo-american, „care diferă fundamental de cel francez, constituind oarecum opusul lui, intrucît nu cunoaște existența unei justiții administrative și încredințează tribunalelor judiciare cunoașterea contenciosului administrativ”⁶. Astfel, în baza dreptului comun (*common law*) judecătorul de drept comun în Anglia are puteri foarte mari de control asupra administrației, care pot merge pînă la obligarea funcționarului administrativ, citat obligatoriu în cauză, de a lua sau modifica o măsură sau să se abțină de la ceva.

Ca și alte țări europene (de exemplu, Belgia), țara noastră a adoptat, evident cu anumite modificări, sistemul englez. Baza juridică actuală a acțiunii în justiție contra administrației de stat în sistemul nostru de drept o constituie art. 35 și 103 alin. 3 din Constituție, precum și Legea nr. 1/1967 privind judecarea de către tribunale a cererilor celor vătămați în drepturile lor prin acte administrative ilegale. Acest control al instanțelor vizează însă numai aspectele privind legalitatea actului administrativ nu și oportunitatea acestuia. În sistemul nostru deci, de regulă, instanțele judecătorești soluționează și litigiile administrative, regulă de la care sînt unele excepții. Astfel anumite acte administrative (de planificare, privind ordinea și liniștea publică etc.) nu pot fi atacate în justiție, fiind exceptate chiar de Legea nr. 1/1967 pe de o parte, iar în anumite materii (litigii economice dintre unitățile socialiste de stat, litigii în materie de pensii, invenții, inovații etc.) sînt create organe administrative spre a soluționa respectivele litigii, pe de altă parte.

În concluzie, se poate spune că sistemul contenciosului administrativ din țara noastră are asemănări, numai în parte și în subsidiar, cu cel francez, al instanțelor administrative în frunte cu Consiliul de Stat. Un motiv, credem, în plus pentru justificarea prezentării ultimului număr al revistei acestuia. Revista, o adevărată lucrare monografică prin dimensiuni — 340 pagini —, este divizată în cinci părți cu un cuvînt înainte al vicepreședintelui Consiliului de Stat, Christian Chavanon (tradiționala introducere a fiecărui număr).

Prima parte intitulată *Jurisprudența administrativă privind doctrina* cuprinde un număr de 12 articole (studii, comentarii, note) cu privire la: activitatea Consiliului de Stat, a celorlalte instanțe administrative sau a unor organe administrative ce nu au caracter jurisdicțional, la probleme teoretice generale ale dreptului administrativ. Reținem cu titlu de exemplu articolele: *Consiliul de*

⁶ *Idem*, p. 58.

Stat și incomunicabilitatea al prof. André de Laubadère; *Dreptul administrativ poate fi la infinit jurisprudențial?* de prof. Georges Vedel; *Autonomia universitară după 1968*, de François Gazier (consilier de stat) și Jacques Robert (Președintele Universității — Paris I); *Consiliul de Stat și ordinea juridică comunitară de Bruno Genevois* (magistrat-raportor la Consiliul de Stat); *Controlul sondajelor de opinie în materie electorală* de Pierre Huet (consilier de stat, președintele comisiei de sondaje); *Intinderea și consecințele anulării de judecări a unui act administrativ*, de Jean Massot. Această parte se încheie cu studiul lui Daniel Janicot intitulat *Benjamin Constant la Consiliul de Stat*, prezentat de autor sub formă de conferință în cadrul Congresului de la Lausanne din 15–19 iulie 1980, organizat cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la moartea lui Benjamin Constant.

Dare de seamă asupra activității formațiunilor Consiliului de Stat (1978–1979) — partea a doua a revistei — este o sinteză asupra activității celor două categorii de formațiuni (compartimente): *administrativă* (secția de interne, secția de finanțe, secția de afaceri publice, secția socială, Comisia permanentă, Comisia de raport și de studii etc., indicându-se aici și avizele date de Consiliul de Stat în materie legislativă) și *jurisdicțională* (de contencios).

„Economic Impact”, S.U.A., nr. 1, 1980

Primul număr din 1980 al revistei americane „Economic Impact” include șapte „scenarii economice ale viitorului”. Deși accentul principal cade pe evoluția rolului economiei americane, studiile menționate prezintă un interes mult mai larg, analizând probleme care afectează economia mondială în ansamblul său.

Canosecul viitorolog Herman Kahn semnează, împreună cu John E. Phelps, studiul *Prezentul și viitorul economic*. Autorii și-au propus „să prezinte o imagine globală a economiei aflat în retrospectivă cit și în perspectivă istorică... și să sintetizeze unele direcții ale evoluției în perioada 1980–2000”. Viziunea de ansamblu este, în general, optimistă, dar „cu prudență și avertismente”: „Pentru 1980–2000, ne așteptăm la o dezvoltare destul de bună în lume, mai ales pentru țările cu venit mediu... Pentru țările relativ dezvoltate, atât capitaliste cit și socialiste, anti-

Textele juridice privitoare la organizarea și funcționarea Consiliului de Stat, activitatea biroului de asistență juridică (Alfred Potier), respectiv a celui de informații ale Consiliului de Stat (Anne-Marie Beanguion); vizita președintelui republicii la Consiliul de Stat relațiile externe ale Consiliului de Stat, (Chantal Drouart), constituie continutul părții a treia.

Unul din studiile întocmite de către Consiliul de Stat pentru guvern și anume: *Studiul asupra autorizațiilor tacite* (raportori Pierre Bouffard, consilier de stat și Jean François Thery, magistrat-raportor la Consiliul de Stat), constituie cea de-a patra parte a revistei.

Ultima parte este consacrată unor studii redactate de personalități științifice din străinătate: *Răspunderea statului pentru pagubele cauzate prin administrație în dreptul elen, german și francez* de Michel Stassinopoulos, fost președinte al Republicii Elene, Președinte de onoare al Consiliului de Stat elen, Membru al Academiei din Atena și *Contenciosul administrativ în dreptul iugoslav* de Dragas Denković, profesor la Facultatea de drept din Belgrad.

Lector univ. dr. Antonie Iorgovan
Facultatea de drept—Universitatea București

cipăm un sentiment de nesiguranță și „malaise”¹, cu un ritm mai lent al creșterii economice decît cel înregistrat în deceniile anilor '50 și '60”. Această apreciere este raportată la contextul „mariei tranziții” pe care omenirea o parcurge de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. În concepția autorilor, „marea tranziție” este formată din trei faze: revoluția industrială (sec. XVIII–XIX), faza economiei super-industriale (sec. XX) și trecerea la faza economiei postindustriale (sec. XXI–XXII). La rîndul său, secolul XX este împărțit în patru perioade (în denumirea lor este utilizată terminologia franceză, ținîndu-se cont de specificul încărcăturii sale semantice): prima — prosperă (*La Belle Epoque* — primele

¹ Autorii fac apel la terminologia franceză, plecînd de la tradiția *Epocei frumoase* (*La Belle Epoque*).

două decenii); a doua — dezastruoasă (*La Mauvaise Epoque* — perioada interbelică); a treia — foarte dinamică (*La deuxième Belle Epoque*); a patra — „o perioadă tulbură care nu este cu totul sănătoasă, dar nici un adevărat bolnavă” (*L'Epoque de Malaise* 1974—2000). Pentru următorii 20 de ani, se anticipează — pentru țările capitaliste dezvoltate — un ritm de creștere economică de 3,0—3,5%. Țările cu dezvoltare medie vor cunoaște o creștere de 6—7% pe an, iar țările în curs de dezvoltare o creștere de circa 5%.

Principalul element pozitiv al studiului constă în atitudinea constructivă față de problemele creșterii economice „... Considerăm că argumentele fundamentale în favoarea creșterii sunt mult mai puternice decât cele împotriva acestui proces. (...) Încercarea de a schimba mersul istoric nu ar avea nici un efect sau s-ar solda cu un dezastru”. În acest sens, autorii adoptă o poziție critică față de teoriile neomalthusiene. Pe de altă parte, însă, H. Kahn și J. E. Phelps se lansează într-o pledoarie pentru justificarea decalajelor: „... Sintem de părere că decalajele ajută țările sărace să-și accelereze modernizarea și creșterea economică”. Opinia menționată este corelată cu tranziția țărilor capitaliste dezvoltate de la stadiul „superindustrial” la cel „postindustrial”. „Conceptul de 'postindustrial', pur și simplu, se referă la o țară foarte dezvoltată care își satisface necesitățile industriale și materiale cu un procent redus din forța sa de muncă și din aparatul social și economic. De fapt, „postindustrial” semnifică o economie superindustrială ale cărei probleme se află sub control...”.

Autorii sînt de părere că probleme specifice create de stadiul „superindustrial” vor fi rezolvate, în ceea ce privește țările dezvoltate, în următoarele două-trei decenii și preîntîmpinate pentru țările în curs de dezvoltare. Trei argumente sînt prezentate în susținerea acestei viziuni optimiste: a. tehnologiile necesare (atingerii obiectivelor menționate) sînt deja în curs de elaborare; b. problemele vizate primesc din ce în ce mai multă atenție atît în domeniul resurselor cît și al prevederilor de ordin legislativ; c. țările dezvoltate vor depăși în curînd punctul critic, de inflexiune în evoluția ritmului de creștere. „Momentul critic” este plasat la mijlocul anilor '80. În același timp, autorii avertizează în legătură cu următoarele două decenii care vor constitui o „perioadă complicată, complexă și într-o anumită măsură periculoasă”. Totuși, „în cele din urmă, aproape toate problemele vor fi rezolvate destul de satisfăcător, astfel încît la sfîrșitul perioadei de tranziție va apărea adevărata societate postindustrială”.

Al doilea „scenariu al viitorului economic” este elaborat de Lloyd M. Bentsen (junior)

împreună cu personalul Comitetului Economic Comun (Joint Economic Committee) al Congresului S.U.A. și are drept subiect *Economia S.U.A. în anii '80*. Studiul se înscrie pe linia argumentării necesității continuării creșterii economice într-un ritm susținut: „Avantajele enorme care pot fi obținute de întreaga națiune din creșterea economică sînt apreciate unanim de Joint Economic Committee... aflîndu-se într-un efort continuu de evidențiere a importanței productivității muncii și a expansiunii economice”. Senatorul Lloyd Bentsen pledează pentru elaborarea unei strategii coerente, pe termen lung: „... Congresul trebuie să aibă capacitatea de a anticipa tendințele viitoare...”. Analizînd evoluția evenimentelor din anii '70, s-au desprins cîteva concluzii privind anii '80: a. măsurile de politică economică menite să frîneze creșterea economică nu vor putea asigura stabilitatea prețurilor; b. trebuie redusă ponderea importului de petrol în consumul total de energie; c. nivelul de viață al cetățeanului mediu din S.U.A. poate, probabil, să scadă dacă nu are loc o accelerare a ritmului de creștere a productivității. În consecință, „o economie stagnantă ar însemna inflație „cu două cifre” și diminuarea salariului mediu al muncitorilor”.

Pornind de la concluziile prezentate mai sus, studiul are ca scop să arate ce perspectivă are economia (americană) în deceniul următor... și cum modificările survenite în unul sau mai mulți factori economici pot influența rezultatele globale”. Perspectivile economiei americane sînt grupate în trei categorii: varianta de bază; varianta pesimistă; varianta optimistă. Varianta „de bază” reprezintă o „extrapolare bazată pe tendința creșterii economice în S.U.A. În acest caz, ipoteza fundamentală se referă la continuarea tendinței de diminuare a creșterii economice...”. În ceea ce privește energia, „s-a presupus că prețurile vor crește în medie cu 10,5% anual...”. În varianta „pesimistă” se presupune că „nu va mai avea loc o nouă creștere a consumului în anii '80”, în condițiile sporirii prețurilor la petrol într-un ritm mai rapid decît în „varianta de bază”. În acest caz, ritmul mediu anual de creștere economică ar fi de numai 1,5% pentru a doua jumătate a anilor '80. Varianta „optimistă” pleacă de la ipoteza unei „creșteri substanțiale a ratei acumulării de capital, ridicării simțitoare a calificării celor afectați de șomajul structural, îmbunătățirii creșterii productivității muncii și scăderii rapide a dependenței față de petrolul importat”. În acest caz, ritmul mediu al creșterii economice se accelerează, rata inflației se reduce la circa 5%, iar șomajul scade la 4%.

Următorul studiu-scenariu are drept autori pe John O. Henry, V. Eugen Harless și Jay B. Kopelman. Însuși titlul său este semnifica-

tiv pentru poziția autorilor — *Situația mondială a energiei este o problemă rezolvabilă*. La început este amintită opinia „convențională” cu privire la energie care s-a format pe baza extrapolării simple a evenimentelor din ultimii 5 ani: „Conform percepției obișnuite a viitorului, se vor accentua dezechilibrul dintre cererea și oferta de energie și creșterea prețurilor la resursele de energie”. Contrar acestei concepții, autorii propun o viziune „nonconformistă”: „Atât în deceniul următor cit și în secolul care se apropie vor continua să existe posibilități de creștere a ofertei mondiale de hidrocarburi, de diversificare a surselor acestei oferte și de înlocuire a unui combustibil cu altul, fără să aibă loc creșteri spectaculoase de prețuri”. Astfel, în următorii ani vor apărea noi exportatori importanți de petrol — Mexic, Anglia, Norvegia și Republica Populară Chineză. Evoluția prețurilor resurselor energetice depinde nu numai de raportul dintre cerere și ofertă, dar și de modul în care producătorii și consumatorii percep viitorul. În consecință, rezultatul analizei efectuate de autorii studiului reflectă anumite ipoteze cu privire la evoluția populației mondiale și la ritmul creșterii economice: rata de creștere a populației va continua să scadă în majoritatea regiunilor; ritmul de creștere economică va cunoaște mari variații de la o zonă la alta, dar ritmul mediu al creșterii „produsului intern brut” la nivel mondial va scădea de la 4,5% la 3,7% până în anul 2000; eficiența consumului de energie va spori prin folosirea unui utilaj adecvat; realizarea unei politici comune în cadrul O.P.E.C. va fi din ce în ce mai dificilă ș.a. Pe baza scenariului menționat, autorii ajung la o concluzie insolită: în viitor, „țările membre ale O.P.E.C. nu vor spori prețurile petrolului brut cu mult peste nivelul „actual”. Prețul prognozat pentru anul 2000 este de 40\$ per baril (în dolarii anului 2000!). Cu privire la comerțul internațional cu resurse energetice, se anticipează o creștere a importanței gazelor naturale. De asemenea, ponderea comerțului cu petrol va fi în scădere. La sfârșitul acestui secol exporturile de petrol se vor stabiliza între 30—35 mil. barili/zi.

Studiul se încheie pe o notă optimistă: „Embargoul petrolier din 1973 părea să ridice multe probleme de nereșolvat. În realitate, au fost create posibilități fără precedent pentru cercurile de afaceri capabile să dea răspuns noilor condiții”.

Dar noile „posibilități care se vor deschide pentru comerț și investiții în deceniul următor depind într-o măsură importantă de existența unui sistem economic internațional echitabil și deschis” — aceasta este opinia lui W. D. Eberle, autorul studiului *Comerțul anilor '80: limite și posibilități*. Ținând cont de modificările din trecut și de tendințele previzibile,

„regulile sistemului comercial actual vor fi inadecvate pentru anii '80, chiar dacă ar fi luate în calcul cele mai optimiste rezultate ale negocierilor comerciale multilaterale”. W. D. Eberle scoate în evidență „apelul puternic și clar al țărilor în curs de dezvoltare pentru o nouă ordine economică”, în condițiile în care organizațiile economice internaționale „sunt depășite, reflectând situații economice divergente și absența unei voințe politice” comune. Este prezentat mai detaliat cazul G.A.T.T. În ciuda principiilor generale ale G.A.T.T. (Acordul General pentru Tarife și Comerț), în statele membre „guvernele intervin deseori pentru atingerea unor obiective dincolo de barierele tarifare sau netarifare”. Mai mult decât atât, este de așteptat ca „intervenția guvernelor în funcționarea economiei mondiale să se accentueze în viitor”. Autorul studiului schițează principalele direcții de acțiune necesare pentru asigurarea „sănătății viitoare și a vitalității sistemului economic mondial”: echilibrarea raportului dintre efectele pozitive la nivel național și cele negative la nivel 7 internațional ale politicii guvernelor; recunoașterea importanței elaborării unui cod privind relațiile dintre țările capitaliste și cele socialiste; reexaminarea relațiilor comerciale dintre țările capitaliste dezvoltate și țările în curs de dezvoltare; elaborarea unor forme de conduită în relațiile economice internaționale care să fie considerate de toți participanții la circuitul economic mondial ca fiind echitabile în distribuirea avantajelor și costurilor. O condiție importantă pentru atingerea obiectivelor menționate constă în „creșterea rolului țărilor în curs de dezvoltare în cadrul sistemului economic mondial... nu numai pentru stabilitatea economică a lumii, dar și pentru menținerea păcii”. Deja poate fi sesizat „începutul procesului de adaptare a cadrului economic internațional la necesitățile anilor '80”.

Turismul — o industrie nelimitată constituie tema celui de-al cincilea studiu-scenariu, al cărui autor este Stephen Papson. Din 1960 turismul a crescut într-un ritm mediu anual de 10%. „Dacă acest ritm de creștere se va menține și în viitor, atunci în anul 2000 vor călători peste 2 miliarde de oameni, iar turismul va reprezenta cea mai extinsă industrie”. Expansiunea spectaculoasă a turismului după al doilea război mondial a fost determinată, în viziunea autorului, de următorii factori: creșterea rapidă a timpului liber; apariția și extinderea unei „noi clase de mijloc” ale cărei venituri îi permit alocarea unei părți însemnate pentru călătorii; expansiunea unor mijloace de transport comode la mari distanțe; necesitatea relaxării după o activitate care presupune un mare consum de energie sau de preocupări gospodărești; utilizarea pe scară largă a mijloacelor de comunicare în

masă; perfecționarea tehnicilor de marketing în domeniul turismului. St. Papson trece în revistă atât avantajele aduse de turism pentru „țările-gazdă”, cât și inconvenientele acestui proces: „Un efect pozitiv al turismului într-o țară dezvoltată poate fi negativ într-o țară aflată într-un stadiu preindustrial de dezvoltare”. Acest aspect dual vizează atât domeniul economic cât și cel sociocultural. Autorul își exprimă convingerea că „în următorii 25 de ani turismul va cunoaște o continuă expansiune. Dar pe măsură ce numărul turiștilor crește, se amplifică și influența lor asupra mediului social și natural”.

Studiul elaborat de D. Quinn Mills se concentrează asupra *Resurselor umane în anii '80*. Analiza se referă la corporațiile din S.U.A.: „Explicit sau implicit, politica unei corporații față de resursele de forță de muncă este rezultatul interacțiunii a doi factori: solicitările corporației față de angajații săi și revendicările muncitorilor”. Noile tehnologii au tendința să ascuțe condițiile de concurență datorită „unificării” piețelor la nivel internațional. Reacția corporațiilor constă într-o cât mai mare diversificare a portofoliului de investiții, în domenii cât mai variate. Criza energetică, persistența inflației și dezechilibrelor valutare-financiare vor face ca anii '80 să se caracterizeze printr-o „aprigă concurență și prin instabilitate”, ceea ce va determina corporațiile să solicite „o flexibilitate și o adaptabilitate sporite din partea angajaților”. Evenimentele din ultima perioadă au condus la trei modificări importante în evoluția forței de muncă: creșterea absolută și relativă a femeilor și tineretului în totalul forței de muncă; intensificarea presiunii minorităților pentru șanse egale; noi și variate moduri de viață.

În continuare, D. Q. Mills subliniază principalele tendințe demografice pentru anii '80: creșterea mîinii de lucru va fi importantă, deși ritmul creșterii se va diminua; creșterea ponderii femeilor — care este în prezent de 41% — va continua, dar mai lent; se va

reduce simțitor ponderea persoanelor de peste 55 ani; va continua să se manifeste tendința creșterii imigrației ilegale; cea mai mare parte a noilor locuri de muncă vor fi create în sudul și vestul S.U.A. În plus, două noi fenomene vor constitui „provocări” ale anilor '80: a. deplasarea luptei femeilor de la principiu la muncă egală, salariu egal, către dezideratul „salariu egal pentru muncă de importanță egală” (ca valoare socială) și b. revendicarea de către salariați a dreptului de inițiativă la locul de muncă (libertatea deciziei).

Ultimul scenariu al „viitorului economic” aparține lui John B. Rhodes: *Creșterea corporațiilor multinaționale proprietate de stat*. Autorul apreciază că în deceniul următor „va deveni obișnuită situația în care o „mare corporație” va reprezenta, de fapt, un guvern iar nu o întreprindere privată”. J. B. Rhodes utilizează termenul de corporație „multinațională” în sensul literaturii de specialitate occidentale, unde caracterul „multinațional” se referă de fapt la aria geografică în care acționează o anumită companie, avînd, în fond, un centru de decizie național. Întreprinderile proprietate de stat pătrund din ce în ce mai adînc în structurile economiei mondiale, dar mai ales în trei domenii: industria extractivă și comerțul internațional cu mine-reuri; ramuri ale industriei prelucrătoare, cum sînt automobilele, produsele petrochimiei sau metalurgia; sectorul serviciilor (linii navale și aerlene). Autorul se referă atât la țările capitaliste cât și la țările socialiste:

„... Întreprinderile de stat din țările membre ale C.A.E.R. își vor intensifica și extinde activitatea internațională”. În ceea ce privește țările în curs de dezvoltare „intervenția guvernului în activitatea economică a accelerat procesul dezvoltării”. În aceste condiții, este foarte probabil ca „întreprinderile proprietate de stat să devină o caracteristică permanentă a desfășurării comerțului internațional”, creînd noi posibilități, dar și dificultăți pentru întreprinderile private din întreaga lume”.

APULUM nr. XVIII, Alba Iulia, 1981

Urînd statornic o tradiție și preocupare mai veche, prodigioasa publicație științifică „Apulum”, cu reputatul ei renume în cercurile istoriografiei românești și străine, editată de Muzeul Unirii din Alba Iulia — sub egida

Comitetului județean de partid — a ajuns la cel de-al XVIII-lea număr. Volumul, care a văzut de curînd lumina tiparului, este dedicat aniversării apariției primului stat dac centralizat și independent, precum și celor 250 de

ani de la nașterea conducătorului răscoalei țărănilor iobagi transilvăneni, marele Horea, evenimente cu profunde semnificații în zbuciumata dar glorioasă luptă a poporului pentru libertate, dreptate, independență, unitate și suveranitate — adevărate coloane de susținere a edificiiului nostru național.

Cea de-a XVIII-a sa apariție, prin aria problematică pe care o abordează, reprezintă totodată, o contribuție de valoare la amplele manifestări ce s-au desfășurat în județul Alba în împlinirea unui glorios jubileu: 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român. Lucrarea oferă cercetătorilor locali, din țară și străinătate, prilejul cunoașterii, explicării și evidențierii semnificației majore a istoriei devenirii românești, răspunzând astfel cu hărnicie și competență vibranțelor îndemnuri ale secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a face din investigarea și cercetarea vieții sociale, a trecutului viteazului nostru popor și din valorificarea, creștere a rezultatelor ei, o înaltă îndatorire patriotică și politică, profesională și socială, un instrument eficient al educației politice a maselor de oameni ai muncii, al dezvoltării conștiinței lor socialiste, al lărgirii orizontului și satisfacerii setei lor de cunoaștere.

Volumul este prefăcut de un cuprinzător *Cuvânt înainte*, semnat de tovarășul Nicolae Hurbean, membru al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului județean Alba al P.C.R., președintele Comitetului executiv al Consiliului popular județean Alba, în care după evocarea celor mai semnificative momente din statornică și neîntreruptă noastră istorie națională se evidențiază chipul nou al acestei „inimi de țară”, transformările profunde ce au avut loc în viața materială și spirituală a oamenilor din această milenară vatră românească după acel august fierbinte din 1944. Mergând pe filonul istoriei de la geneză și origine și pe firul evenimentelor pînă în zilele noastre, sînt apoi evidențiate succesele înregistrate de comuniști, de toate colectivele de oameni ai muncii, care în spiritul documentelor elaborate de cel de-al XII-lea Congres al P.C.R., acționează cu dăruire și patos revoluționar pentru îndeplinirea și depășirea exemplară și la un nivel calitativ superior, a planului pe acest an — primul din noul deceniu de muncă și de viață și actualul cincinal.

În continuare, pe parcursul a 630 de pagini sînt înfățișate rezultatele cercetărilor știin-

țifice din domeniile arheologiei, istoriei și etnografeiei. Din bogatul și marele număr de studii și comunicări, semnalăm materialele semnate de I. H. Crișan (*Neopolis dacică de la Cugir*), Cloșca L. Băluță (*Statui reprezentînd pe Jupiter tronau descoperite la Apulum*), Vasile Moga-Victor Mesaroș (*Cercetările arheologice de la Abrud, județul Alba*) ș.a., dedicate unor importante capitole din istoria veche dacică și romană, a acestor meleaguri, apoi articolele lui Gheorghi Anghel (*Horea—250 de ani de la naștere*), I. Ranca (*Date noi privind mișcarea lui Sofronie*), I. Nistor (*Piatra libertății de la Blaj — simbol al luptei pentru libertate socială și națională a românilor din Transilvania*), I. I. Șerban (*Istoricul legiunii romane din Italia 1918—1919*) și I. Palihovici (*Monumentul Horea, Cloșca și Crișan din Alba Iulia*), a căror tematică abordează aspecte vizînd luptele românilor din Transilvania în epoca medievală și modernă.

Alți autori, printre care Ioan Chiș abordează cu multă competență, pe bază de date și fapte, probleme privind caracteristicile mișcării antifasciste din România, iar Ștefan Dinică se referă la valorificarea patrimoniului muzeal în educarea patriotică și revoluționară a tineretului.

Pe un plan mai larg, dintre contribuțiile din domeniul etnografeiei și artei populare remarcăm studiile lui N. Dunăre (*Fenomene de comunicare etnoculturală în regiunea curbă carpatice nordice*), G. H. Hărdălan, (*Pavel Zamfir, zugraf—reprezentant de seamă al centrului Laz, județul Alba*) și Otilia Pernicek (*Catalogul icoanelor pe sticlă de la Nicula și Gherla din colecțiile Muzeului Unirii Alba Iulia*).

Recentele apariții editoriale îi conferă un plus de valoare informațională și științifică și contribuțiile altor autori, cercetători locali sau din alte centre. De subliniat că, alături de materialul complementar (hărți, desene, schițe, fotografii), fiecare articol este însoțit de un rezumat într-o limbă de circulație internațională, grație căruia preocupările științei istorice românești vor putea fi cunoscute și apreciate în lumina adevărului istoric și dincolo de frontierele patriei noastre, spre gloria neamului românesc.

Dr. Ioan Mocan
secretar al Comitetului județean Alba al P.C.R.

„The British journal of sociology”, vol. XXXI, nr. 1, march 1980

Primul număr din 1980 al revistei britanice de sociologie publică un interesant studiu privind relația dintre concepțiile pozitive și etnometodologice, în contextul unei dezbateri mai largi care implică analiza concepției popperiene. Din acest punct de vedere, articolul semnat de Nicholas Tilley se ocupă de principalele probleme ale metodologiei sociologice în raport cu validitatea enunțurilor specifice acestei discipline. Cum subliniază autorul, dezbaterile recente din filozofia științelor sociale sînt axate, cu o frecvență tot mai mare, asupra problemelor celor mai presante și urgente ale metodologiei sociologice a cărei interpretare „convențională” este supusă din ce în ce mai mult criticii etnometodologilor. În acord cu perspectiva etnometodologică, nu există nici o bază validă pentru a putea califica propozițiile noastre ca fiind adevărate. Din această perspectivă se argumentează că greșeala sociologiei convenționale constă în faptul că ea operează cu presupunerea că sociologul are acces direct la datele lumii obiective, tratîndu-le (cum arăta și Durkheim) ca „lucruri”. Această presupunere — cred, însă, etnometodologii — este greșită, întrucît realitatea socială nu există ca un fenomen independent, ca un lucru care să poată fi observat „din afară”. De fapt, realitatea socială este alcătuită din indivizi activi care gîndesc și se comportă în consens cu propriile lor idei și teorii asupra modului cum funcționează lumea socială în care sînt implicați. Cînd observăm pe ceilalți, interpretăm acțiunile lor din punct de vedere al împărțirii în comun cu aceștia a unor semnificații cotidiene asupra faptelor. De fapt, nu putem fi, însă, siguri că setul de semnificații, prin intermediul cărora interpretăm pe ceilalți, corespunde propriilor lor seturi de semnificații. Această certitudine lipsește, întrucît orice încercare empirică de a stabili corespondența menționată va trebui să împărțasească ea însăși, același set de presupuneri problematice, iar a stabili aceasta pe baze apriorice va constitui un eșec. Astfel orice întîlnire a sociologului cu realitatea socială trebuie să depîndă de presupuneri nejustificate (sau nejustificabile) cu privire la relația lui cu obiectul de cercetare. Mai mult, interpretarea de către el a unei situații constituie o acțiune practică care apare *in* și se referă *la* un context particular în care sociologul se situează. Ca urmare, nici o semnificație *trans-situațională* nu poate fi dovedită, cu atît mai mult cu cît generalizările sînt imposibile, datorită faptului că

același eveniment nu poate fi presupus că apare de mai multe ori. În sfîrșit, chiar dacă realitatea socială nu este deja constituită din punct de vedere teoretic, întîlnirea sociologului cu obiectul observației sale este dependentă de interesele sale. Observația nu este niciodată „naivă” ci, totdeauna, focalizată, concentrată asupra a ceva legat de un interes mai mult sau mai puțin important. Observațiile sociologului, odată articulate, reprezintă „tipificări” care leagă ceea ce există de ceea ce îl trezește atenția și interesul. Ceea ce vede observatorul nu reprezintă niciodată ceea ce trebuie văzut în toată complexitatea, ci doar o construcție sau o interpretare. Etnometodologia reprezintă astfel, o *sociologie interpretativă* care este bazată pe ideea imposibilității stabilirii unei baze experimentale pentru a evalua teoriile sociologice. În consecință, aspirațiile tradiționale ale sociologiei convenționale — de a fi obiectivă și științifică — nu pot fi realizate.

În multe privințe, etnometodologii au favorizat o critică valoroasă a pozitivismului — ceea ce constituie, de fapt, baza unității sale. Totuși, în prezent, există o fragmentare considerabilă în cadrul comunității etnometodologilor. O parte dintre ei consideră că sociologia trebuie să evite credința ei în cunoașterea de sens comun care formează baza vieții cotidiene (și implicit, a sociologiei pre-etnometodologice) și să se concentreze asupra modului prin care această cunoaștere este invocată sau propusă de înșși actorii sociali, prin comportamentul lor. Astfel, în loc de a privi sinuciderea ca un fapt social, în maniera naivă a lui Durkheim, ar trebui să urmărim ce elemente intră în considerarea ei. În loc de a folosi limbajul ca o resursă neexplicată, ar trebui ca el să fie tratat ca topică, sau ca regulă care leagă mijlocul prin care noi activăm semnificațiile cu sens, sau cele care stabilesc ordinea, de viața socială. Astfel, metodologia prin care se poate realiza o ordine în procesele de considerare a vieții cotidiene, pare să fi dobîndit o atenție deosebită.

Totuși, etnometodologia nu este lipsită de dificultăți. O dificultate principală se referă la eșuarea modului în care această interpretare a înțelegerii sociologice efectuează un contact demonstrabil cu propriul său obiect. Astfel, cercetarea căilor prin care are loc interpretarea este supusă aceluiași

rigori ca și interpretarea însăși. Noi avem nevoie de o altă interpretare a modurilor prin care primul investigator își realizează propria-i interpretare, dar aceasta va fi din nou supusă rigurilor menționate ... ș.a.m.d., pînă la o regresie la infinit. Alegerea făcută pentru momentul cînd să ne oprim apare, în întregime, arbitrară. De aceea poziția etnometodologică nu poate fi evaluată ca fiind mai validă sau mai obiectivă decît altele. Interpretarea etnometodologică este doar diferită, dar nu mai bună decît altele.

Scopul articolului lui N. Tilley constă în argumentarea ideii că o interpretare popperiană a științei (obiective) poate fi similară și compatibilă cu înțelegerea pe care o au etnometodologii (și în general, sociologii interpretationiști) asupra contextului de cercetare. Poziția autorului este una de conciliere: prin adoptarea epistemologiei popperiene se poate recunoaște validitatea fundamentelor poziției etnometodologice fără a abandona însă, efortul orientat către obiectivitate și științificitate.

Sorin Rădulescu

La 28 august 1981 s-a decretat judecarea din nou a lui ALBIL DURAULT, reparator ştiinţific la Centrul de cercetări pentru problemele tehnice, semnalului reprezentat al generării termenilor de artă în literatura ştiinţifică.

Centrul de cercetări științifice pentru studiul
de geologie (C.T. de G.C.)
Centrul de cercetări științifice „Văleni de Jos”